МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра менеджменту

«Допущено до захисту»
«____» _____2026 р.
Завідувач кафедри, к.е.н., доцент
_____Наталія ВЕРНЮК

КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА
БАКАЛАВРА

ОЦІНКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Виконав: студент IV курсу, 41 м групи
спеціальності 073 «Менеджмент»
Максим Вадимович КОВАЛЕНКО

Керівник: к.е.н., доцент
Вікторія ЖМУДЕНКО

Умань – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП……...5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА……8

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА УКРАЇНИ……23

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА УКРАЇНИ……...43

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ……..67

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……70

ВСТУП

Птахівництво належить до ключових галузей агропромислового комплексу України, відіграючи важливу роль у забезпеченні населення м’ясом птиці та яйцями, а також формуванні експортних надходжень держави. Експорт продукції птахівництва сприяє зміцненню валютних резервів країни, покращенню платіжного балансу та підтримці економічної стабільності. Крім того, розвиток галузі позитивно впливає на зайнятість населення, стимулює діяльність суміжних сфер економіки, зокрема виробництва кормів, ветеринарного обслуговування, транспорту та логістики, а також сприяє соціально-економічному розвитку сільських територій.

Водночас світовий ринок продукції птахівництва характеризується високим рівнем конкуренції та жорсткими вимогами до якості й безпечності продукції. За таких умов ефективне просування українських виробників на міжнародних ринках потребує комплексного аналізу факторів, що формують експортний потенціал галузі, а також визначення перспективних напрямів його подальшого зміцнення та розширення.

Зазначене зумовлює високу ***актуальність досліджень***, спрямованих на поглиблення теоретичних положень, розроблення практичних підходів та рекомендацій для підприємств галузі птахівництва щодо підвищення ефективності їхньої експортної діяльності, оптимізації виробничих процесів, покращення якості продукції та розвитку маркетингових стратегій.

Над тематикою експорту агропромислового комплексу в цілому та продукції птахівництва зокрема, загалом працювали чимало відомих українських та зарубіжних науковців.

Класичні теорії міжнародної торгівлі, які є теоретичним підґрунтям для розуміння конкурентоспроможності на міжнародних ринках, розробляли такі вчені, як Адам Сміт (теорія абсолютних переваг), Давид Рікардо (теорія порівняльних переваг), Елі Хекшер та Бертіль Олін (теорія Хекшера-Оліна).

Їхні праці закладають основи розуміння того, чому країни спеціалізуються на певних видах експорту.

Месель-Веселяк В.Я. зробив значний внесок у дослідження проблем розвитку агропромислового комплексу України, зокрема питань експортного потенціалу та конкурентоздатності. Саблук П.Т. вивчав питання аграрної політики, розвитку сільського господарства та його впливу на експортні можливості країни. Могильний О.М. займався дослідженнями в галузі аграрної економіки, зокрема питаннями ефективності експортної діяльності та державної підтримки сільського господарства. Збарна Л.В. досліджувала логістичну інфраструктуру як фактор конкурентоспроможності експорту аграрної продукції, що є важливим аспектом і для галузі птахівництва.

Метою дослідження є вивчення проблем та тенденцій у експортному потенціалі галузі птахівництва, прийняття управлінських рішень в умовах ведення бойових дій та світової продовольчої безпеки.

Для досягнення поставленої мети у ході дослідження вирішено такі ***завдання:***

- узагальнити наукові підходи до трактування поняття «експортний потенціал»;

- розглянути методичні підходи до оцінювання експортного потенціалу продукції птахівництва;

- провести аналіз експортних товарів галузі птахівництва, що формують експортний потенціал України та обґрунтувати особливості його реалізації у торговельно-економічних відносинах з іншими країнами;

- визначити основні проблеми, що стримують розвиток експортного потенціалу продукції птахівництва;

- сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання експортного потенціалу продукції птахівництва.

Об'єкт дослідження – експортна діяльність підприємств галузі птахівництва України.

Предмет дослідження – економічні відносини, механізми формування та інструменти реалізації експортного потенціалу продукції птахівництва, а також чинники забезпечення її конкурентоспроможності на світовому ринку в умовах воєнних ризиків та трансформації міжнародної торгівлі.

Методологічною основою роботи є такі методи: аналітичний – для відбирання наукової інформації за тематикою дослідження; логіко-семантичний, індукція та дедукція – для визначення змісту ключових термінів, уточнення й формування понятійно-категоріального апарату дослідження; У процесі дослідження використано діалектичний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові методи пізнання: метод теоретичного узагальнення; метод аналізу та синтезу; методи статистичного аналізу.

Результати кваліфікаційної роботи знайшли своє відображення у матеріалах:

- XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Менеджмент XXI століття: проблеми і перспективи», 17 жовтня 2024 р.;

- XV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Менеджмент XXI століття: проблеми і перспективи», 23 жовтня 2025 р.;

- V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні», 7 травня 2026 р.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 43 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА

Одним із пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності держави є розширення експортних можливостей та зміцнення експортного потенціалу. В умовах глобалізації світової економіки Україна дедалі активніше залучається до міжнародних економічних процесів, що зумовлює необхідність підвищення ефективності її участі у світовій торгівлі.

Важливим кроком на шляху європейської інтеграції України стало підписання у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. У межах цієї угоди з 23 квітня 2014 року для українських товаровиробників почав діяти автономний преференційний торговельний режим, який відкрив нові можливості для виходу вітчизняної продукції на європейські ринки [1]. Разом із тим наявні економічні проблеми залишаються актуальними, що зумовлює потребу в детальному аналізі зовнішньоекономічної діяльності та визначенні основних перешкод розвитку експортних операцій з країнами ЄС з метою пошуку ефективних шляхів їх подолання.

Складна економічна ситуація в Україні сформувалася під впливом низки чинників. Серед них важливе місце займає недостатній рівень виробництва конкурентоспроможної продукції, здатної успішно конкурувати на міжнародних ринках, що негативно позначається на стані валютного ринку та зовнішньоторговельному балансі держави. Додатковим фактором економічної нестабільності є тривала військово-політична напруженість, яка розпочалася у 2014 році та суттєво загострилася внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році.

У системі зовнішньоекономічних відносин особливого значення набуває нарощування обсягів експорту. Саме експорт забезпечує інтеграцію країни у міжнародний поділ праці та світове господарство через реалізацію конкурентоспроможних товарів і послуг на зовнішніх ринках. Крім того, експортна діяльність сприяє надходженню іноземної валюти, необхідної для

модернізації економіки, впровадження інноваційних технологій, оновлення виробничих потужностей та фінансування імпорту товарів і послуг, що не виробляються в достатньому обсязі всередині країни. Раціональне співвідношення експорту та імпорту є важливою передумовою досягнення позитивного сальдо платіжного балансу та забезпечення макроекономічної стабільності держави.

З огляду на це особливої актуальності набувають дослідження, присвячені оцінці та розвитку експортного потенціалу. Для ґрунтовного розуміння сутності поняття «експортний потенціал» доцільно насамперед розглянути економічний зміст базової категорії «експорт».

Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (із змінами, внесеними Законом № 222-VIII від 02.03.2015 р.), експорт товарів визначається як реалізація українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності товарів іноземним суб'єктам господарювання, у тому числі з використанням негрошових форм розрахунків, із переміщенням або без переміщення товарів через митний кордон України. До складу експорту також належать операції реекспорту товарів. Під реекспортом розуміють продаж та вивезення за межі України товарів, які раніше були ввезені на її митну територію[2].

Згідно з положеннями Митного кодексу України, експорт (остаточне вивезення) розглядається як митний режим, за якого товари українського походження випускаються для вільного обігу за межами митної території держави без зобов'язання щодо їх подальшого повернення в Україну [3].

Аналіз наведеного визначення свідчить, що законодавче трактування експорту акцентує увагу насамперед на здійсненні зовнішньоторговельної операції між вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання, не враховуючи при цьому кількісних і якісних характеристик її результативності. Саме тому для комплексної оцінки експортної діяльності необхідно досліджувати не лише обсяги зовнішньої торгівлі, а й показники зовнішньоторговельного балансу та експортного потенціалу країни, які

відображають можливості подальшого розширення експорту та зміцнення національної економіки.

Водночас визначення експорту, наведене в Митному кодексі України, зосереджується переважно на процедурі випуску товарів за межі митної території держави та не враховує економічної сутності такої операції, зокрема факту отримання винагороди за реалізовану продукцію. З огляду на це доцільно розглядати експорт як процес вивезення товарів суб'єктами господарювання за межі митної території країни з метою їх реалізації іноземним контрагентам на умовах грошової або натуральної форми оплати, що може передбачати передачу товарів, надання послуг чи виконання робіт.

Т. Мельник висловлює думку, що експорт слід розглядати не лише як зовнішньоторговельну операцію, а й як важливий інструмент економічного розвитку держави. У разі оцінки його впливу на економічне зростання та інтеграцію країни у світове господарство експорт набуває ознак потенціалу, який визначає можливості подальшого розвитку національної економіки [4, с. 243].

Поняття потенціалу характеризує наявні сили, ресурси та можливості, які можуть бути використані для здійснення певного виду діяльності.

З економічної точки зору потенціал розглядається як сукупність можливостей держави, що можуть бути залучені для задоволення суспільних потреб, зокрема у сфері виробництва, оборони та інших напрямів діяльності. Він відображає рівень економічної могутності країни, стан розвитку продуктивних сил, обсяг національного багатства та перспективи його подальшого зростання [5, с. 244].

Науковці Л. Чернюк і Д. Клиновий трактують потенціал як сукупність можливостей усіх продуктивних сил суспільства щодо здійснення виробничої діяльності [6, с. 129]. Аналогічної позиції дотримується В. Россоха, який визначає потенціал як поєднання кількісних і якісних параметрів ресурсів та їх функціональних характеристик, що беруть участь у виробничому процесі, формують його можливості та реалізуються в господарській діяльності [7, с. 8].

На думку К. Селезньової, після оцінки наявних ресурсів і можливостей потенціал виступає підґрунтям для прийняття стратегічних управлінських рішень, визначення пріоритетних напрямів розвитку підприємства та формування програм його перспективного зростання [8, с. 102].

Сучасні процеси трансформації економіки, зокрема децентралізація управління та розширення повноважень регіонів у сфері господарської діяльності, зумовлюють зростання ролі регіонального рівня в економічній системі держави. Саме тому під час дослідження експортної діяльності країни важливого значення набуває аналіз спеціалізації регіонів та інтенсивності їхньої участі у зовнішній торгівлі.

Експортний потенціал властивий економічним суб'єктам різних рівнів – підприємствам, галузям, регіонам, національній економіці та міждержавним об'єднанням. Його реалізація здійснюється через розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, насамперед експортної діяльності. Таким чином, експортний потенціал держави формується із сукупності потенціалів окремих галузей, тоді як експортний потенціал галузі складається з потенціалів підприємств, що до неї входять. Водночас рівень експортного потенціалу безпосередньо залежить від конкурентоспроможності продукції, яка пропонується на міжнародних ринках. Оскільки конкурентоспроможність має багаторівневий характер і проявляється на рівні країни, галузі та підприємства, між її підвищенням та нарощуванням експортного потенціалу існує тісний взаємозв'язок [9].

Подібну позицію висловлює і А. Тимофеєнко, який наголошує, що загальний експортний потенціал держави формується шляхом узагальнення потенціалів її регіонів. Разом із тим кожен регіон характеризується власними особливостями економічного розвитку, виробничою спеціалізацією та ресурсним забезпеченням, що зумовлює відмінності у рівні та можливостях реалізації його експортного потенціалу [10].

На рис. 1.1 зображено основні елементи, які входять до структури експортного потенціалу країни.

Підтримуючи позицію зазначених науковців [10; 9], вважаємо доцільним розглядати експортний потенціал країни як багаторівневу систему. Першим її елементом є експортний потенціал суб'єктів господарювання, оскільки кожне підприємство за умови дотримання вимог, установлених для учасників зовнішньоекономічної діяльності, може виступати потенційним експортером. Наявність відповідних виробничих потужностей, фінансових ресурсів, кадрового забезпечення та сучасних техніко-технологічних можливостей створює передумови для розширення діяльності підприємства і виходу на міжнародні ринки. Саме сукупність таких можливостей окремих підприємств формує основу експортного потенціалу держави.

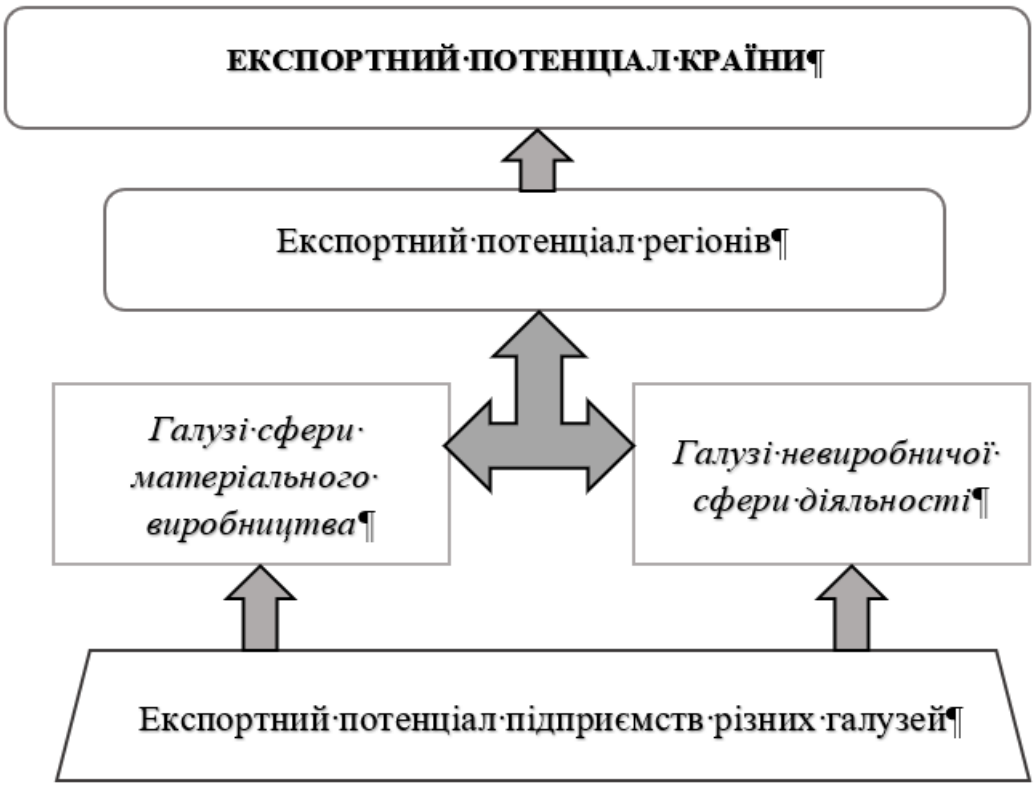

Рис. 1.1. Елементи структури експортного потенціалу країни

Джерело: узагальнено автором на основі [6–11]

Під час дослідження структури експортного потенціалу до другої ланки доцільно віднести дві взаємопов'язані сфери економіки. Перша охоплює галузі матеріального виробництва, зокрема сільське господарство, промисловість, транспорт, торгівлю та інші види діяльності, результатом яких є створення матеріальних благ. Друга включає галузі невиробничої сфери – охорону

здоров’я, освіту, науку, культуру, фінансово-кредитну та страхову діяльність. Ці сфери забезпечують функціонування виробництва через підготовку кваліфікованих кадрів, наукове супроводження та формування необхідної інфраструктури. Саме тому вони перебувають у тісному взаємозв’язку, а результати діяльності обох сфер можуть виступати предметом експорту.

Третя ланка структури передбачає інтеграцію експортного потенціалу окремих галузей у сукупний експортний потенціал регіонів. Це обумовлено тим, що кожен регіон характеризується власною господарською спеціалізацією, ресурсним забезпеченням та особливостями економічного розвитку.

Четверта ланка є завершальним етапом формування експортного потенціалу на державному рівні та являє собою сукупність експортних можливостей усіх регіонів країни, об’єднаних в єдину національну систему.

На думку В. Михайловського, експортний потенціал держави слід розглядати як ключовий ресурс підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності певної території. Його оцінювання має ґрунтуватися на системі кількісних та якісних показників, що характеризують можливості розвитку експорту. Таким чином, експортний потенціал виступає одним із визначальних чинників економічного зростання країни. Подібної точки зору дотримується і Г. Крушніцька, яка вважає експортний потенціал однією з найважливіших характеристик економічної сили держави. Науковиця пов’язує його із здатністю країни формувати, підтримувати та відтворювати конкурентні переваги на міжнародних ринках відповідно до змін зовнішнього середовища.

Більш конкретне визначення пропонує Д. Стеченко, який трактує експортний потенціал як обсяг товарів і послуг, що можуть бути вироблені національною економікою та реалізовані за кордоном, а також як здатність держави забезпечувати та відновлювати свої конкурентні переваги у світовому господарстві [11, с. 295].

На думку Б. Крижновського, експортний потенціал відображає можливості країни щодо виробництва конкурентоспроможної продукції за

умови ефективного та раціонального використання всіх видів ресурсів з метою реалізації переваг міжнародного поділу праці.

Д. Солоха наголошує на інноваційній складовій експортного потенціалу, зазначаючи, що його рівень безпосередньо залежить від інноваційності продукції, яка значною мірою визначає її конкурентоспроможність на зовнішніх ринках [12, с. 43].

Узагальнюючи наукові підходи до трактування поняття експортного потенціалу, можна стверджувати, що він характеризує спроможність національних суб'єктів господарювання задовольняти потреби міжнародного ринку шляхом виробництва та постачання конкурентоспроможної продукції. Саме тому важливим напрямом дослідження є оцінювання експортного потенціалу окремих галузей економіки, які формують загальний експортний потенціал держави.

Аналіз наукових джерел дав змогу виокремити чотири основні підходи до розуміння сутності експортного потенціалу.

По-перше, ресурсний підхід**,** відповідно до якого експортний потенціал розглядається як сукупність усіх видів ресурсів, що залучаються до здійснення експортно орієнтованої діяльності підприємства.

По-друге, можливісний підхід**,** згідно з яким експортний потенціал ототожнюється зі здатністю суб'єкта господарювання виробляти конкурентоспроможну продукцію, придатну для реалізації на зовнішніх ринках.

По-третє, результативний підхід**,** у межах якого експортний потенціал пов'язують із результатами зовнішньоекономічної діяльності. Водночас, на нашу думку, експортний потенціал не є конкретним показником, а являє собою комплексну економічну категорію, рівень якої визначається за допомогою системи кількісних та якісних індикаторів ефективності.

По-четверте, системний підхід**,** представники якого розглядають експортний потенціал як складову більш широкої економічної системи. Одні науковці вважають його елементом економічного потенціалу держави, тоді як інші відносять його до структури виробничого потенціалу.

Підсумовуючи існуючі наукові підходи до визначення поняття «експортний потенціал», пропонуємо розглядати його як складову економічного потенціалу, що відображає можливості суб'єктів господарювання щодо виробництва експортоорієнтованої продукції, яка відповідає встановленим стандартам якості та вимогам міжнародного ринку і призначена для реалізації за межами митної території країни на комерційних засадах.

Механізм формування аграрного експортного потенціалу являє собою комплексну систему взаємопов'язаних елементів, спрямованих на забезпечення ефективного виробництва та реалізації вітчизняної аграрної продукції на міжнародних ринках як у формі готових товарів, так і у вигляді сільськогосподарської сировини. Розширення експортної діяльності шляхом освоєння нових зовнішніх ринків збуту в сучасних умовах може стати важливим чинником подальшого розвитку агропромислового комплексу, сприяти структурній модернізації його галузей, покращенню зовнішньоторговельного балансу держави та зміцненню ключових макроекономічних показників.

Експортна діяльність є не лише результатом досягнення високого рівня конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках, а й свідченням ефективності функціонування підприємства загалом. З одного боку, успішний експорт підтверджує здатність підприємства відповідати вимогам іноземних партнерів і ринкового середовища, а з іншого – виступає важливим фактором підвищення результативності його господарської діяльності. Таким чином, експорт має подвійний характер, одночасно будучи і наслідком, і передумовою ефективного розвитку підприємства.

Особлива роль експорту в забезпеченні економічного зростання обумовлює необхідність активізації зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств та посилення їхньої орієнтації на міжнародні ринки збуту. У сучасних умовах це має розглядатися як один із пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектору після подолання кризових явищ. Стійкий розвиток економіки на макро- та мікрорівнях значною мірою залежить від нарощування експортного потенціалу, активізації інноваційно-інвестиційної діяльності,

підвищення ефективності використання ринкових механізмів та узгодженого розвитку технологічних, фінансових, інституційних і організаційних складових господарської системи. Їх інтеграція створює сприятливі умови для модернізації виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції та ефективності функціонування аграрних підприємств.

Розвиток складових експортного потенціалу безпосередньо впливає на покращення результатів діяльності аграрних товаровиробників. Цей процес відбувається у двох основних напрямах: шляхом нарощування вже досягнутого рівня експортного потенціалу та через залучення до зовнішньої торгівлі раніше нереалізованих експортних можливостей. Розширення фактичного експортного потенціалу забезпечує збільшення обсягів поставок продукції за кордон, зростання валютних надходжень і підвищення прибутковості підприємств.

Експортна виручка є важливою складовою загального доходу підприємства, тому її зростання позитивно позначається як на натуральних, так і на вартісних показниках діяльності. Масштаби такого впливу визначаються питомою вагою експортної продукції в загальному обсязі виробництва та структурою витрат у собівартості продукції. Водночас для кожного зовнішнього ринку характерні власні цінові умови та рівень витрат, які можуть істотно відрізнятися від показників внутрішнього ринку, що необхідно враховувати під час формування експортної стратегії підприємства.

Оцінювання значення експортної орієнтації для економічного розвитку держави свідчить про те, що традиційний експортний потенціал доцільно характеризувати за допомогою системи взаємопов’язаних показників. Саме аналіз таких індикаторів створює основу для обґрунтованої оцінки рівня та ефективності використання експортного потенціалу. До ключових показників належать:

– співвідношення обсягів експорту товарів і валового внутрішнього продукту, а також аналіз динаміки цього показника за певний період;

– частка експорту основних товарних груп у структурі ВВП;

– співвідношення між обсягами експорту продукції окремих галузей або видів економічної діяльності та обсягами їх виробництва;

– співвідношення питомої ваги експорту певного виду продукції в національному експорті до її частки у світовому експорті, що дає можливість визначити рівень міжнародної спеціалізації країни;

– обсяг експорту в розрахунку на одного жителя країни у вартісному вираженні [14].

Експортний потенціал доцільно розглядати як складний бізнес-процес, який охоплює основні стадії формування, розвитку та управління, а також реалізується через такі функціональні етапи, як планування, організація, регулювання, мотивація та контроль. Запропонований підхід передбачає оцінювання експортного потенціалу аграрних підприємств на основі системи показників, що можуть розраховуватися як безпосередньо на рівні суб'єктів агропромислового комплексу (прямий метод), так і за допомогою даних спеціалізованих державних установ та профільних організацій (непрямий метод) із дотриманням відповідних методологічних принципів (рис. 1.2).

Для поглибленого аналізу пропонується використовувати індекс інтенсивності торгівлі, який дає змогу визначити, наскільки фактичні обсяги товарообігу між країнами перевищують або поступаються очікуваному рівню. Важливим аналітичним інструментом також є індекс взаємодоповнюваності торгівлі, що дозволяє оцінити ступінь відповідності структури експорту одного торговельного партнера структурі імпорту іншого. Високе значення цього показника свідчить про наявність значного потенціалу для розширення взаємної торгівлі та може використовуватися для оцінювання перспектив укладення двосторонніх або регіональних торговельних угод.

Проведені дослідження засвідчують, що вагоме значення для оцінки експортного потенціалу мають показники ефективності експортної діяльності. До них належать, зокрема, рентабельність витрат, яка характеризує величину прибутку, отриманого з кожної гривні витрат на виробництво експортної продукції, та рентабельність продажів, що відображає обсяг прибутку, одержаного з кожної гривні реалізованої на зовнішньому ринку продукції. Використання таких індикаторів дає змогу комплексно оцінити економічну результативність експортної діяльності аграрних підприємств.

Таким чином, результати аналізу попиту на сільськогосподарську продукцію та дослідження каналів реалізації продовольчих товарів свідчать, що економічна оцінка експортного потенціалу аграрних підприємств є важливим інструментом забезпечення їх стабільного та результативного функціонування в системі міжнародних економічних відносин та визначає стратегічні напрями розвитку суб'єктів господарювання, підвищуючи долю їх участі у світовій торгівлі.

Експортний потенціал аграрних підприємств

Стадії експортного потенціалу

Формування	***Управління***	***Розвиток***
На цьому етапі проводиться розрахунок рівня продовольчої безпеки; аналізуються наявні бар'єри на зовнішніх ринках (митні, нетарифні, політичні та ін.); виявляються потенційні експортні позиції стосовно товарів; виконуються SWOT-аналіз, PEST-аналіз.	*На цьому етапі необхідні: впровадження технологій та інновацій; розвиток кадрового потенціалу у сфері зовнішньої торгівлі; розробка маркетингової стратегії (способи входу на ринок, реклама та ін.); пошук партнерів та встановлення довгострокових контактів; розрахунок показника – співвідношення прогнозованої ціни товару з цінами на зовнішньому ринку*	*На цьому етапі розраховуються: зовнішні показники (індекси виявлених порівняльних переваг, інтенсивності торгівлі, взаємодоповнюваності торгівлі); внутрішні показники (рентабельність витрат, рентабельність продажів та ін.)*

Етапи експортного потенціалу

Планування | ***Регулювання*** | ***Організація*** | ***Мотивація*** | ***Контроль***

Показники економічної оцінки експортного потенціалу

Показники ефекту, які визначаються як абсолютні величини, що виражаються у відповідних грошових одиницях як різниця між результатами та витратами	Показники ефективності, що визначаються на основі відношення результатів до витрат, як правило відносні та виражаються у відносних одиницях

Необхідна умова ефективності експорту: $Е_{екс} > Е_{вн} > 1$ (1), де $Е_{екс}$ – показник економічної ефективності експорту сільськогосподарської продукції та продовольства; $Е_{вн}$ – показник ефективності виробництва та реалізації продукції сільського господарства та обробної (харчової) промисловості на внутрішньому ринку

Інтегральний показник ефективності експортного потенціалу: $Е.Е_{екс\text{-}імп} = Е.Е_{екс} + Е.Е_{імп}$ (2), де $Е.Е_{екс}$ – сумарний економічний ефект від експорту (сума ефектів по всім експортним угодам, вчиненим за відповідний період часу); $Е.Е_{імп}$ – сумарний економічний ефект від імпорту

Рис.1.2 Показники економічної оцінки експортного потенціалу аграрних підприємств

Джерело: власні дослідження

Практичне використання запропонованого підходу дає можливість отримати об'єктивну оцінку поточного стану конкретного ринку збуту, виявити основні тенденції його розвитку, визначити наявні проблеми та перспективні напрями діяльності. Крім того, така оцінка сприяє встановленню потенційних конкурентних переваг аграрних підприємств і визначенню можливостей їх успішного виходу на відповідні сегменти міжнародного агропродовольчого ринку.

З огляду на специфіку досліджуваного об'єкта, для оцінювання експортного потенціалу аграрних підприємств доцільно застосовувати інтегральний методичний підхід. Його використання забезпечує більш повне та точне відображення можливостей підприємства щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності шляхом об'єднання системи взаємопов'язаних показників, кожному з яких надається відповідна вагомість. Основною перевагою інтегральної методики є відносна простота розрахунків, що поєднується з можливістю комплексного оцінювання рівня реалізації експортного потенціалу підприємства на міжнародних ринках.

$$K_k = \sqrt{a \cdot K_{внутр} \cdot (1-a) \cdot K_{зовн}} \qquad (1.1)$$

де $К_{внутр.}$ – комплексна оцінка внутрішнього експортного потенціалу підприємства і розраховується за формулою:

$$К_{внутр} = К_{сп} \text{ х} К_{рва} \text{ х } К_{рп} \qquad (1.2)$$

де $К_{сп}$ – показник співвідношення виробничої програми до виробничої потужності підприємства;

$К_{рва}$ – показник рентабельності виробничих активів;

$К_{рп}$ – показник рентабельність продукції;

$К_{зовніш}$ – комплексна оцінка зовнішнього експортного потенціалу

підприємства, що розраховується за такою формулою:

$$К_{зовн} = К_{совоп} \times К_{цр} \times К_{марк} \times К_{рпр} \quad (1.3)$$

де $К_{совоп}$ – показник співвідношення обсягу виробництва та обсягу продажів;

$К_{цр}$ – частка продукції на цільовому ринку;

$К_{марк}$ – частка маркетингових витрат у загальній сумі витрат;

$К_{рпр}$ – показник рентабельності продажів;

а – коефіцієнт сполученості експортного потенціалу.

Крім інтегральної методики з метою оцінки експортного потенціалу нами запропоновано метод експортної діагностики аграрних підприємств, що полягає в оцінці основних функцій підприємства, які визначають його готовність до експортної діяльності (табл.1.1):

Таблиця1.1

Критерії експортної діагностики аграрних підприємств

Показник	Характеристика
Виробництво	Оцінка виробничих потужностей, що є у підприємства, ємності складів, а також якості постачальників
Логістика	Оцінюється знання митних операцій, надійність та ефективність роботи субпідрядників, здатність виконувати замовлення точно в строк
Фінанси	Оцінюється кредитоспроможність підприємства, а також розмір акціонерного та власного капіталу
Ринок	Оцінка обсягу продажів на внутрішньому та зовнішньому ринку, конкурентних переваг товарів і послуг підприємства
Ціна	Це один із головних факторів оцінки, тут оцінюється процес формування вартості робіт чи послуг підприємства, можливості пристосування ціни продукції до іншим валютам
Юридичні аспекти	Оцінюється можливість підприємства використовувати державну підтримку експортної діяльності та знання міжнародного законодавства торгівлі та укладання контрактів.

Кожен із показників оцінюється за п'ятибальною шкалою, сумуючи результати по кожному із них.

Поєднання кількісних економічних показників із результатами експертного оцінювання їх вагомості дозволяє сформувати комплексний підхід до визначення рівня експортного потенціалу аграрного підприємства. У межах запропонованої методики доцільно враховувати такі ключові показники:

рентабельність експортних продажів, питому вагу маркетингових витрат у структурі витрат на експортну продукцію, частку прибутку від експортної діяльності у загальному обсязі прибутку підприємства, рентабельність виробничих активів, а також рентабельність продукції, що реалізується на зовнішніх ринках.

Інтегральний показник експортного потенціалу розраховується на основі спеціально розробленої формули, яка враховує результати експертної оцінки значущості кожного із зазначених індикаторів. Такий підхід дає можливість об'єктивно визначити внесок окремих складових у формування загального рівня експортного потенціалу підприємства та забезпечує більш точне оцінювання його можливостей щодо ефективної діяльності на міжнародних ринках.

$$э_п = \sqrt{r_1 \cdot (1 - a_1)^2 + r_2 \cdot (1 - a_2)^2 + \cdots + r_n \cdot (1 - a_n)^2} \qquad (1.4)$$

a – значення математичного показника; n – число показників.

$$E_n = r_1 \text{ x } (1\text{-}a_1)^2 + r_2 \text{ x} (1\text{-}a_2)^2 + \ldots + r_n \text{x } (1\text{-}a_n)^2 \qquad (1.5)$$

де r – експертна оцінка значущості даного показника;

Перевагами запропонованої методики є доступність інформаційної бази для проведення аналізу, відносна простота розрахунків та можливість більш об'єктивного відображення рівня експортного потенціалу підприємства, яке здійснює діяльність на міжнародних ринках. Особливістю підходу є поєднання кількісних показників із результатами експертного оцінювання, що дозволяє враховувати вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників на розвиток експортної діяльності. Крім того, важливою перевагою методики є її наочність, оскільки результати комплексної оцінки подаються у формі, зручній для сприйняття та подальшого використання в управлінському процесі.

Вихід аграрного підприємства на зовнішні ринки та здійснення зовнішньоекономічної діяльності передбачають проходження низки взаємопов'язаних організаційних, економічних, виробничих і комерційних етапів. Ефективність реалізації зовнішньоторговельних операцій значною

мірою залежить від науково обґрунтованої організації цього процесу, чіткого розподілу функцій між структурними підрозділами підприємства та належної координації їх діяльності. Особливого значення набуває раціональна організація роботи на етапі пошуку та освоєння нових ринків збуту, що сприяє підвищенню результативності зовнішньоекономічної діяльності.

Створення конкурентоспроможної продукції, яка має потенціал для реалізації на міжнародних ринках, вимагає від аграрних підприємств здійснення комплексу взаємопов'язаних заходів. Кожен із напрямів діяльності включає відповідні зовнішньоекономічні функції, спрямовані на забезпечення ефективної експортної діяльності. Для досягнення високих результатів важливими є їх систематизація, раціональне ранжування та належне логістичне забезпечення. З огляду на це, напрями діяльності аграрних підприємств та відповідні їм зовнішньоекономічні функції доцільно об'єднати у три основні групи, що наведені в табл. 1.2.

Система виробничо-господарського управління аграрного підприємства має охоплювати комплекс зовнішньоекономічних функцій, спрямованих на створення продукції, здатної успішно конкурувати на міжнародних ринках. Важливою складовою цього процесу є оцінка конкурентоспроможності продукції, а також проведення ґрунтовного аналізу потенційних зовнішніх ринків збуту. На цьому етапі формується експортна стратегія підприємства, яка надалі може бути інтегрована до середньострокових і довгострокових програм його розвитку.

Світовий ринок продовольства традиційно залишається одним із найперспективніших напрямів для розширення діяльності та нарощування експортних поставок вітчизняного аграрного сектору.

Для зміцнення експортного потенціалу українським виробникам необхідно орієнтуватися на диверсифікацію асортименту продукції відповідно до сучасних тенденцій розвитку міжнародної торгівлі продовольчими товарами. Особливу увагу слід приділяти виробництву продукції, попит на яку стабільно зростає на світовому ринку. Водночас пріоритетним напрямом розвитку

аграрного виробництва має стати випуск продукції з високою доданою вартістю та товарів, що потребують глибокої переробки [15]. У зв'язку з цим створення конкурентоспроможного продукту є необхідною передумовою успішного виходу аграрних підприємств на міжнародні ринки.

Таблиця 1.2

Напрями діяльності та зовнішньоекономічні функції аграрних підприємств

Напрямок діяльності	Зовнішньоекономічні функції
Виробничо-господарські	1. Пошук та створення експортного продукту 2. Оцінка конкурентоспроможності експортного товару 3. Забезпечення техніко-економічних параметрів та вимог експортного виробництва 4. Прогноз внутрішньовиробничих ресурсів 5. Пошук джерел матеріальних ресурсів 6. Забезпечення виробництва експортної продукції 7. Вибір експортної стратегії підприємства 8. Встановлення зв'язків із внутрішніми партнерами
Організаційно-економічні	1. Маркетингові дослідження зовнішніх ринків 2. Аналіз кон'юнктури експортного ринку 3. Пошук іноземного партнера 4. Вивчення обставин роботи на ринку іноземного партнера 5. Вибір форм та методів роботи на зовнішньому ринку 6. Забезпечення виходу зовнішній ринок 7. Організація зовнішньоторговельної реклами 8. Планування зовнішньоторговельної операції 9. Логістика 10. Залучення посередника
Оперативно комерційні	1. Підготовка зовнішньоторговельного угоди: встановлення контакту із партнером; розрахунок експортної ціни; проведення переговорів; підготовка проекту договору; погодження умов угоди 2. Вибір предмета угоди: товар; роботи; послуги 3. Вибір типу угоди: купівля-продаж; орендна; підрядна; компенсаційна 4. Визначення основних умов договору: базисних умов постачання; виду транспортування; умов та форм розрахунку тощо 5. Підписання договору 6. Виконання договору

Джерело: власні дослідження

Таким чином, освоєння зовнішніх ринків є багатокомпонентним процесом, який охоплює низку взаємопов'язаних етапів: розроблення конкурентоспроможної продукції, вибір перспективного ринку збуту,

проведення маркетингових досліджень, пошук потенційних партнерів, формування ефективної збутової політики та організацію зовнішньоторговельних операцій. Реалізація зазначених функцій покладається переважно на підрозділи зовнішньоекономічної діяльності та маркетингові служби підприємств.

Будь-які труднощі або прорахунки на окремих етапах можуть стати причиною відмови підприємства від виходу на певний зовнішній ринок. Саме тому особливого значення набуває наявність чітко структурованого та економічно обґрунтованого механізму організації експортної діяльності, який передбачає раціональний розподіл функцій, відповідальності та повноважень між структурними підрозділами підприємства.

Використання виявлених резервів нереалізованого експортного потенціалу створює передумови для збільшення обсягів поставок продукції за кордон, розширення географії експорту та підвищення загальної ефективності виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств. Отже, успішне просування вітчизняної аграрної продукції на міжнародні ринки значною мірою залежить від рівня організації системи збуту, вибору найбільш ефективних форм здійснення зовнішньоторговельних операцій та здатності підприємства адаптуватися до умов зовнішнього середовища. При цьому вибір конкретної форми зовнішньоекономічної діяльності визначається не лише стратегічними цілями підприємства, а й особливостями ринкового середовища, в якому воно здійснює свою діяльність.

РОЗДІЛ 2.
АНАЛІЗ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА УКРАЇНИ

Агропромисловий комплекс України є однією з провідних складових національної економіки та посідає друге місце в структурі господарства країни після промислового сектору. Водночас продукція сільського господарства формує значну частку українського експорту. Завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам Україна належить до числа провідних світових виробників аграрної продукції та займає вагомі позиції серед експортерів сільськогосподарських товарів. Високий ресурсний потенціал і перспективи розвитку забезпечують агропромисловому комплексу значну інвестиційну привабливість, що зберігається навіть в умовах воєнного стану та привертає увагу як вітчизняних, так і іноземних інвесторів.

До складу агропромислового комплексу входять підприємства та організації, діяльність яких охоплює виробництво, переробку, транспортування, зберігання та реалізацію сільськогосподарської продукції. Крім того, важливу роль відіграють підприємства, що забезпечують аграрний сектор технікою, обладнанням, виробничими ресурсами, здійснюють ремонтні роботи, а також проводять наукові дослідження та впроваджують їх результати у сфери рослинництва й тваринництва.

Український агропродовольчий комплекс характеризується високим рівнем розвитку та здатний не лише повністю задовольняти внутрішні потреби населення у продовольстві, а й забезпечувати конкурентні позиції держави на світових ринках основних агропродовольчих товарів. Завдяки значним обсягам експорту продовольства Україна традиційно виступає одним із гарантів глобальної продовольчої безпеки. До початку повномасштабної війни країна входила до п’ятірки найбільших світових експортерів зернових культур, спрямовуючи на зовнішні ринки близько 75 % виробленого зерна, тоді як внутрішнє споживання становило лише 20–25 %. Частка України у світовому

експорті досягала 10 % пшениці, понад 14 % кукурудзи та більше 47 % соняшникової олії [16]. Незважаючи на складні умови воєнного часу, Україна й надалі зберігає статус одного з ключових постачальників зернових культур та соняшникової олії на міжнародні ринки, забезпечуючи понад 10 % світової торгівлі зазначеною продукцією.

Повномасштабне вторгнення суттєво вплинуло на зовнішньоторговельну діяльність держави. Так, у 2022 р. обсяги експорту товарів України скоротилися на 35 % порівняно з 2021 р., а у 2023 р. спад щодо попереднього року становив ще 18 %. Лише у 2024 р. було зафіксовано певне відновлення експортної активності: обсяги експорту зросли на 15 %, однак навіть за таких умов показники не досягли рівня 2021 р. (рис. 2.1).

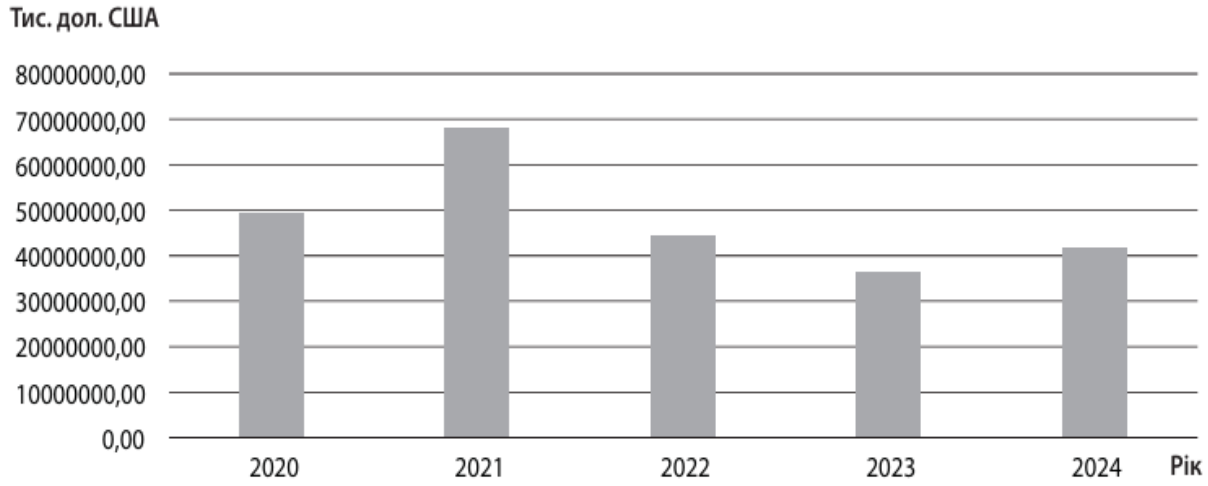

Рис. 2.1. Динаміка експорту товарів України за 2020 – 2024 рр., тис. дол. США*

*****Примітка: дані наведено без урахування тимчасово окупованих РФ територій і частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Джерело: побудовано за [17]

Птахівництво належить до найбільш важливих і динамічних галузей аграрного сектору України. Сучасний розвиток ринку продукції птахівництва характеризується низкою тенденцій, серед яких особливо помітним є скорочення внутрішнього попиту, спричинене демографічними змінами. Масова міграція населення за кордон, зменшення чисельності жителів країни та

зниження споживчої активності негативно впливають на обсяги споживання продукції птахівництва. Крім того, ці процеси загострюють проблему дефіциту трудових ресурсів. За інформацією Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства, лише з початку 2025 року Україну залишили понад 100 тис. громадян. За оцінками МВФ, унаслідок повномасштабної війни чисельність населення країни скоротилася з 41,7 млн осіб у 2022 році до 32,8 млн осіб.

Важливою тенденцією є трансформація споживчих переваг населення. Споживачі дедалі частіше відмовляються від замороженої продукції на користь охолодженого м’яса, орієнтуючись на його свіжість, якісні характеристики та зручність використання.

Стабільно високим залишається попит на м’ясо птиці. Курятина утримує лідируючі позиції серед усіх видів м’яса завдяки доступнішій ціні порівняно зі свининою та яловичиною, а також широкому асортименту в торговельних мережах. Річне споживання м’яса птиці на одну особу становить 29,9 кг, тоді як свинини – 20,7 кг, а яловичини – лише 6,4 кг. Частка м’яса птиці у структурі загального виробництва м’яса традиційно досягає 47,2 %, що відповідає майже 1,0 млн тонн продукції в натуральному вираженні.

Вагоме місце в раціоні українців займають курячі яйця. За рівнем їх споживання Україна належить до країн-лідерів у світі. Саме стабільний внутрішній попит став підґрунтям для формування потужної яєчної галузі. У 2021 році споживання яєць становило 15,7 кг на одну особу за рік.

Останніми роками спостерігається зростання інтересу до екологічно безпечної продукції. Все більше покупців віддають перевагу м’ясу, виробленому без використання антибіотиків та гормональних препаратів. У відповідь виробники розширюють пропозицію органічної продукції, сертифікованої відповідно до міжнародних стандартів, що відповідає запитам споживачів на здорове харчування та підтримку екологічно орієнтованого сільського господарства.

Незважаючи на значний попит на продукцію птахівництва, галузь функціонує в умовах численних викликів і ризиків. За даними асоціації «Союз птахівників України», внутрішній ринок характеризується профіцитом продукції, при цьому близько 40 % виробленої продукції спрямовується на експорт. Упродовж 2024–2025 років виробники неодноразово наголошували, що пропозиція м’яса птиці суттєво перевищує внутрішній попит.

Серед ключових факторів, які сьогодні впливають на розвиток галузі, варто виокремити зниження платоспроможності населення, підвищення виробничих витрат та втрату виробничих потужностей унаслідок воєнних дій.

Погіршення економічного становища населення призводить до зміни структури споживання м’ясної продукції. В умовах війни споживачі частіше обирають дешевші види м’яса, насамперед курятину, яка є значно доступнішою за свинину та яловичину. Загальна економічна нестабільність посилює чутливість покупців до цінового фактора, що робить вартість продукції основним критерієм вибору та стримує розвиток спеціалізованих і преміальних сегментів ринку.

Суттєвою проблемою залишається підвищення собівартості виробництва. У 2024 році вартість кормів зросла на 15–20 %, а у 2025 році прогнозується їх подальше подорожчання ще на 10–15 % через зростання цін на паливо та енергоресурси. Водночас ветеринарні препарати подорожчали на 15–25 %, що пов’язано із залежністю від імпортних поставок, валютних коливань та збільшенням логістичних витрат. Загалом зростання вартості ресурсів призводить до скорочення рентабельності виробництва в середньому на 5–10 % та обмежує можливості подальшого розвитку галузі.

Війна завдала значної шкоди підприємствам птахівничої галузі. Частина виробничих і переробних потужностей була зруйнована або припинила роботу через бойові дії та тимчасову окупацію територій. Станом на листопад 2024 року внаслідок воєнних дій було втрачено 13 млн голів птиці. Загальні збитки аграрного сектору України від початку повномасштабного вторгнення перевищили 80 млрд дол. США. При цьому вартість безпосередньо знищених

активів оцінюється у 11,2 млрд дол. США, з яких 58 % припадає на пошкоджену або знищену сільськогосподарську техніку. Ще 17 % становлять втрати сільськогосподарської продукції, 17 % – пошкодження складських приміщень та об’єктів зберігання, а 8 % припадає на інші прямі втрати галузі.

За даними Opendatabot, у період 2021–2025 рр. в Україні припинили діяльність близько 3400 суб’єктів агробізнесу, серед яких як фізичні особи-підприємці, так і товариства з обмеженою відповідальністю. Станом на кінець 2024 року кількість ліквідованих ТОВ становила 1261 підприємство. Водночас на 1 січня 2025 року в галузі птахівництва функціонувало 418 активних товариств з обмеженою відповідальністю та 689 фізичних осіб-підприємців. Варто зазначити, що офіційна статистика щодо кількості підприємств птахівничої галузі, які припинили роботу безпосередньо через воєнні дії, відсутня.

Перші суттєві втрати галузь зазнала у 2022 році внаслідок російської агресії, коли були пошкоджені або знищені підприємства птахівництва та суміжних сфер діяльності у Херсонській, Миколаївській, Донецькій і Київській областях. Подальша ескалація бойових дій упродовж 2023–2025 років спричинила розширення географії руйнувань, охопивши Сумську, Чернігівську, Харківську, Запорізьку, Дніпропетровську, Одеську та Полтавську області. Зокрема, на Донеччині припинили свою діяльність ТОВ «Маріупольська птахофабрика», ТОВ «Куйбишевська птахофабрика», ТОВ «Татіс», ТОВ «Фенікс» та ТОВ «Дмитрівська птахофабрика» Краматорського району.

Серйозним наслідком воєнних подій стала вимушена релокація підприємств. Так, найбільший виробник курячих яєць у Донецькій області – фермерське господарство «Олександрівське» – перенесло свою діяльність до Вінницької області, де у 2025 році фактично створило виробничі потужності заново. До початку повномасштабного вторгнення у 2022 році господарство мало виробничі підрозділи у Селидовому, Вугледарі та Маріуполі. За інформацією Opendatabot, оприлюдненою у листопаді 2023 року, після початку

повномасштабної війни релокувалися 2,9 % підприємств, що здійснюють діяльність у сфері сільського господарства та мисливства.

Однією з найбільш гострих проблем для виробників продукції птахівництва, починаючи з осені 2022 року, стали перебої з електропостачанням. Пошкодження енергетичної інфраструктури внаслідок збройної агресії негативно вплинуло на функціонування інкубаторів, робота яких потребує безперервного електроживлення для підтримання необхідних температурних режимів, вологості та вентиляції під час інкубації й вирощування птиці.

Птахівництво та виробництво комбікормів належать до енергоємних видів діяльності, тому удари по об’єктах критичної інфраструктури створюють для виробників значні фінансові втрати та ускладнюють довгострокове планування господарської діяльності. Нестабільність енергозабезпечення змушує підприємства інвестувати додаткові ресурси в резервні джерела живлення та системи енергетичної безпеки.

Результати опитування представників галузі, проведеного компанією Pro-Consulting за підтримки USAID у 2022–2024 роках, засвідчили, що поряд з енергетичною кризою вагомими проблемами для птахівників стали нестача кормів і ветеринарних препаратів. Саме ці чинники були визначені респондентами як одні з ключових стримуючих факторів розвитку галузі в умовах воєнного часу.

Птахівництво займає провідні позиції у структурі м’ясопереробної промисловості України. До п’ятірки найбільших м’ясопереробних підприємств країни, які мають обсяги виробництва понад 50 тис. тонн на добу, належать компанії, що спеціалізуються на переробці м’яса птиці. До початку війни в Україні функціонувало близько 20 підприємств із такими виробничими потужностями.

Початок повномасштабного вторгнення призвів до скорочення обсягів виробництва живої птиці, м’яса та їстівних субпродуктів. Однак уже в наступні роки галузь поступово адаптувалася до нових умов функціонування,

демонструючи тенденції до відновлення виробничих обсягів і стабілізації основних показників діяльності.

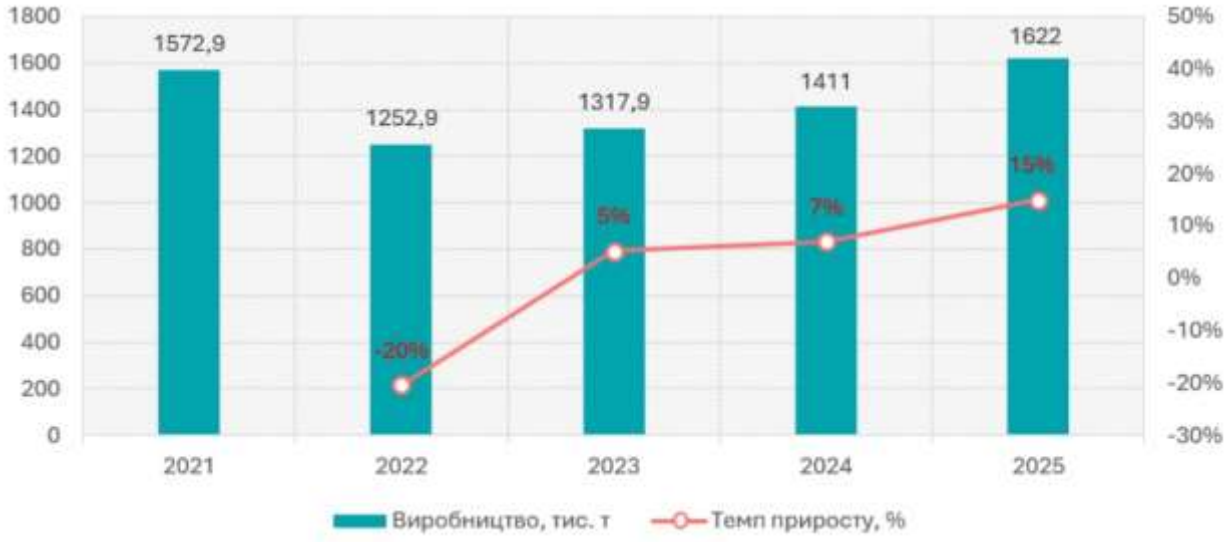

Рис. 2.2 Динаміка виробництва живої маси свійської птиці в Україні у 2021 - 2025 рр., тис. т

Джерело: дані Державної служби статистики України[17]

Виробництво яєць після обвалу 2022 року продовжувало зниження і наразі показники зафіксувалися на майже стабільному рівні в межах 11,4-11,6 млрд. шт.

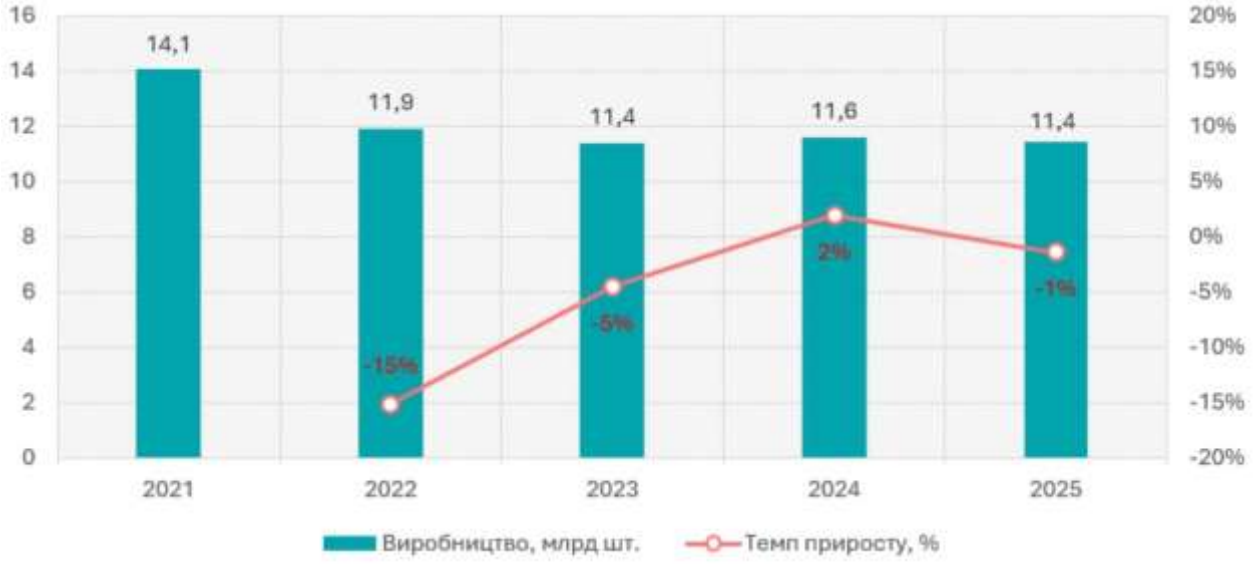

Рис. 2.3 Динаміка виробництва яєць в Україні у 2021-2025 рр. у натуральному вираженні, тис. т

Джерело: дані Державної служби статистики України[17]

У 2022 році, після початку повномасштабної війни, обсяги експорту яєць з України в натуральному вираженні (млрд шт.) суттєво скоротилися. Проте в наступні роки спостерігається стійка позитивна динаміка, а темпи зростання експорту залишаються досить високими. У сучасних умовах саме зовнішні ринки збуту відіграють важливу роль у підтримці діяльності вітчизняних виробників, компенсуючи скорочення внутрішнього попиту на яйця та забезпечуючи стабільність функціонування галузі.

Рис. 2.4 Динаміка експорту харчових яєць з України у 2021-2025 рр. у натуральному вираженні, млрд шт.

Джерело: дані Державної служби статистики України[17]

Таблиця 2.1

Динаміка експорту продукції птахівництва з України, 2015–2024 рр.

Рік	Обсяг експорту, тис. тонн	Вартість експорту, млн $
2016	240,0	293,0
2017	271,0	389,0
2018	328,0	506,0
2019	414,5	578,6
2020	431,1	554,9
2021	459,0	716,0
2022	413,2	852,9
2023	419,9	799,6
2024	446,6	962,7
2025	431,7	1034,6

Джерело: дані Державної служби статистики України[17]

Основна частка експорту української м’ясної продукції здійснюється у замороженому вигляді. Зокрема, у 2025 році обсяги поставок замороженого курячого м’яса на зовнішні ринки становили близько 355 тис. тонн, тоді як експорт свіжої та охолодженої продукції склав лише 76,6 тис. тонн, що на 6,2 % менше порівняно з попереднім роком.

Таким чином, ринок продукції птахівництва, зокрема у сегментах курячих яєць та м’яса птиці, характеризується високим рівнем концентрації та конкуренції. У яєчному секторі три найбільші компанії забезпечують близько 76% загального обсягу ринку.

Лідируючі позиції провідних виробників зумовлені насамперед наявністю власної кормової бази та значними масштабами виробництва. Частина українських компаній входить до переліку 30 найбільших виробників яєць у Європі. Їхньою характерною особливістю є вертикальна інтеграція виробництва, яка охоплює весь технологічний цикл – від обробітку земель і вирощування кормових культур до інкубації яєць, вирощування птиці та переробки м’ясної продукції. Така модель господарювання дозволяє забезпечувати контроль якості на всіх етапах виробництва, мінімізувати виробничі витрати та оптимізувати логістичні процеси.

Відповідно до прогнозу ФАО та ОЕСР, оприлюдненого у липні 2025 року, частка м’яса птиці у світовій структурі споживання до 2034 року зросте до 45 %. Водночас аналітики УкрАгроКонсалт вважають, що продукція птахівництва стане основним джерелом білка у харчуванні населення світу значно раніше – вже у 2027 році. Разом із тим одним із найбільших викликів для вітчизняної галузі залишається скорочення внутрішнього попиту, спричинене демографічними втратами внаслідок війни. За оцінками, у 2025 році чисельність наявного населення України становить від 30 до 33 млн осіб.

Птахівництво має значний експортний потенціал та відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави. Основу зовнішніх поставок

становлять свійська птиця та їстівні субпродукти її переробки. У 2024 році експорт м’ясної продукції в натуральному вираженні досяг 448,8 тис. тонн, що на 10,7 % більше порівняно з попереднім роком. Водночас у 2025 році обсяги експорту скоротилися до 355 тис. тонн. Позитивною тенденцією залишається динамічне зростання експорту харчових яєць, який збільшується щороку та у 2025 році перевищив позначку 2 млрд штук.

Певні труднощі для розвитку зовнішньої торгівлі виникли у відносинах з Європейським Союзом. Починаючи з червня 2025 року, під впливом протестів аграріїв країн Східної Європи було відновлено дію експортних квот на окремі види української аграрної продукції. Представники галузі розглядають такі обмеження як додаткові бар’єри для доступу на європейський ринок.

Загалом продукція українського птахівництва має значні перспективи для подальшого нарощування експорту та зміцнення своїх позицій на світовому ринку. Для оцінки конкурентного середовища доцільно розглянути основних конкурентів вітчизняної птахівничої галузі у світовій торгівлі (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Порівняльний аналіз провідних експортерів продукції птахівництва, 2024 р.

Країна	Обсяг експорту, тис. тонн	Вартість експорту, млн $	Основні ринки збуту
Бразилія	4 800	8 830	Китай, Близький Схід, ЄС
США	3 300	4 770	Мексика, Китай, Японія
Польща	2 700	4 010	ЄС, Великобританія, Саудівська Аравія
Україна	447	963	Нідерланди, Саудівська Аравія, Словаччина

Джерела: OEC, Reuters, The Poultry Site [44, 45, 46]

У птахівничій галузі формування конкурентних переваг значною мірою залежить від низки ключових чинників, серед яких особливе значення мають:

- наявність стабільної та економічно доступної кормової бази, зокрема зернових культур і білкових компонентів;

- високий рівень вертикальної інтеграції виробничих процесів, що охоплює всі етапи створення доданої вартості – від вирощування птиці до переробки, логістики та реалізації продукції на зовнішніх ринках;
- забезпечення належного рівня біологічної безпеки та суворе дотримання ветеринарно-санітарних вимог;
- впровадження сучасних технологій виробництва, автоматизованих систем управління, інноваційних селекційних рішень і екологічних стандартів;
- позитивна ділова репутація країни-виробника на міжнародних ринках, яка впливає на рівень довіри споживачів та партнерів до якості продукції.

У сучасних умовах оцінювання конкурентних переваг продукції птахівництва потребує комплексного та міждисциплінарного підходу, що враховує сукупність економічних, технологічних, соціальних, екологічних і геополітичних факторів. Такий підхід дає змогу підприємствам і країнам-виробникам більш ефективно формувати конкурентні стратегії, своєчасно реагувати на зміни ринкової кон’юнктури, зміцнювати свої позиції на міжнародних ринках та забезпечувати довгострокову стабільність і стійкий розвиток галузі.

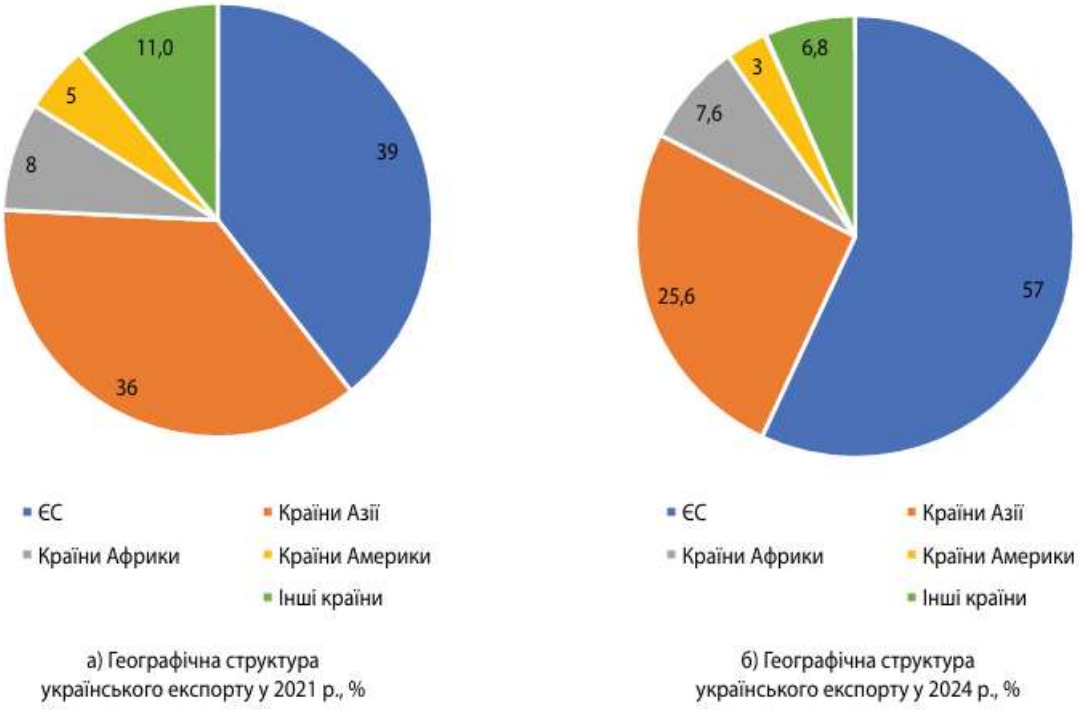

Рис. 2.5 Географічна структура експорту товарів з України, %

Примітка: дані наведено без урахування тимчасово окупованих РФ територій і частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Джерело: побудовано автором за [17; 18]

Як свідчать дані, наведені на рис. 2.5, упродовж досліджуваного періоду відбулася суттєва географічна трансформація експортних потоків України, що супроводжувалася зростанням частки країн Європейського Союзу в структурі зовнішньої торгівлі. За таких умов подальший розвиток експортного потенціалу держави потребує комплексного, стратегічно орієнтованого та гнучкого підходу з боку як органів влади, так і бізнес-середовища. Такий підхід має бути спрямований на подолання наслідків воєнних дій, ефективне використання нових можливостей, пов’язаних із європейською інтеграцією, а також формування передумов для створення більш диверсифікованої та конкурентоспроможної структури експорту в перспективі. Це є однією з ключових умов економічного відновлення та забезпечення сталого розвитку України.

Результати дослідження змін у товарній, географічній та вартісній структурі експорту за 2021–2025 рр. свідчать про поглиблення трансформаційних процесів у системі зовнішньоекономічних зв'язків України. Виявлені тенденції обумовлюють необхідність детального визначення та оцінки основних факторів, які вплинули на ці зміни.

З огляду на це доцільним є аналіз впливу воєнних подій та пов'язаних із ними процесів на виробничу сферу, транспортно-логістичну інфраструктуру, інституційне середовище та ринкові умови функціонування українських експортерів. Для систематизації зазначених чинників використано методику PEST-аналізу, результати якої наведено в табл. 2.3.

Беззаперечно, визначальним фактором трансформації зовнішньоекономічної діяльності стало повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Унаслідок цього українські експортери зіткнулися з масштабними викликами та обмеженнями. У 2022 році частина підприємств припинила діяльність або залишилася на тимчасово окупованих територіях, що негативно позначилося не лише на їхній роботі, а й на діяльності партнерів через втрату постачальників сировини та готової продукції, розрив логістичних ланцюгів, припинення співпраці з інвесторами та інші проблеми [6].

Водночас процеси європейської інтеграції, міжнародна фінансова та технічна підтримка, а також здатність українського бізнесу швидко адаптуватися до нових умов створюють додаткові можливості для розвитку. За таких обставин реалізація експортного потенціалу значною мірою залежить від спроможності економіки та державних інституцій мобілізувати необхідні ресурси, забезпечувати гнучкість управлінських рішень, підтримувати конкурентоспроможність національних виробників, ефективно використовувати нові ринкові можливості та зберігати стійкість до постійних зовнішніх і внутрішніх викликів.

Таблиця 2.3

PEST-аналіз ключових чинників, що впливають на розвиток експортного потенціалу України

Політичні чинники	***Економічні чинники***
1. Повномасштабне військове вторгнення. 2. Міжнародна політична підтримка та посилення євро інтеграції. 3. Санкції проти країни-агресора. 4. Державна підтримка експортерів. 5. Адаптація українського законодавства (стандарти, технічні регламенти, митні процедури) до норм ЄС. 6. Глобальні екологічні вимоги, що створюють виклики для конкурентоспроможності вуглецеємних українських товарів	1. Коливання валютного курсу 2. Нестабільна макроекономічна ситуація, зокрема падіння ВВП, висока інфляція, дефіцит бюджету, значні потреби у фінансуванні відбудови. 3. Кризовий стан енергетичної системи. 4. Руйнування логістичних шляхів. 5. Високий рівень безробіття
Соціальні чинники	***Технологічні чинники***
1. Високий рівень міграції населення. 2. Соціальна згуртованість і волонтерство. 3. Зміна споживчих уподобань. 4. Збільшення попиту на українські товари в діаспорі	1. Руйнування промислових та інфраструктурних об'єктів, що призвело до втрати технологічних ресурсів. 2. Вплив цифровізації на торгівлю та виробництво. 3. Брак фінансування НДДКР і слабка кооперація науки та бізнесу. 4. Наявність проблем адаптації транспортних шляхів відповідно до міжнародних стандартів, зокрема ЄС

На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що одним із пріоритетних напрямів зміцнення та нарощування експортного потенціалу України в умовах сучасних геополітичних викликів є формування багатовекторної та стійкої логістичної системи. Така система повинна забезпечувати гнучкість експортних маршрутів і зменшувати залежність від окремих транспортних коридорів, що особливо важливо в умовах воєнних ризиків та нестабільності зовнішнього середовища.

Поряд із цим важливим завданням залишається подолання сировинної орієнтації українського експорту. Для цього доцільно реалізовувати комплексні заходи, спрямовані на стимулювання глибокої переробки аграрної сировини, а також підтримувати інвестиційні проєкти у сферах виробництва продукції з високою доданою вартістю. Такий підхід сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських товарів на міжнародних ринках та зміцненню економічної стійкості держави.

Зважаючи на суттєві регіональні відмінності у розвитку експортної діяльності, важливим є застосування диференційованих механізмів підтримки експорту на рівні окремих регіонів. Для територій, які найбільше постраждали від воєнних дій, першочергового значення набувають відновлення об’єктів критичної інфраструктури та реалізація програм підтримки релокації підприємств. Водночас у регіонах, де протягом 2022–2024 рр. зафіксовано позитивну динаміку експорту, доцільно посилювати їхню функцію як виробничих і логістичних центрів, розвивати кластери переробної промисловості та створювати умови для ефективної інтеграції переміщених підприємств у місцеві економічні системи.

Досягнення поставлених цілей можливе лише за умови комплексної взаємодії органів державної влади, бізнес-структур і міжнародних партнерів. Водночас важливо забезпечити постійний моніторинг зовнішніх і внутрішніх факторів впливу та готовність до оперативного коригування стратегічних рішень відповідно до змін економічної та геополітичної ситуації.

Оцінювання конкурентоспроможності експорту є складовою стратегічного аналізу як на рівні підприємств, так і національної економіки. Методологія цього процесу базується на інтеграції економічних, маркетингових, статистичних і інституціональних індикаторів, що дозволяють ідентифікувати, кількісно оцінити й порівняти детермінанти конкурентних переваг у динаміці.

Основні методологічні підходи:

1. Індекс виявленої порівняльної переваги (RCA index). Індекс RCA (Balassa, 1965) визначається як відношення частки певного товару в експорті країни до частки цього ж товару у світовому експорті. Значення RCA > 1 свідчить про наявність порівняльної переваги. Цей індекс дозволяє оперативно оцінити конкурентні позиції за товарними групами, зокрема для м’яса птиці.

2. Метод SWOT-аналізу. SWOT-аналіз використовується для виявлення сильних (Strengths), слабких (Weaknesses) сторін, можливостей (Opportunities) та загроз (Threats) у галузевому та національному контексті. Цей метод

дозволяє здійснити стратегічну оцінку внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на експортну конкурентоспроможність.

3. PEST-аналіз. PEST-аналіз (Political, Economic, Social, Technological) дає змогу систематизувати вплив зовнішнього макросередовища на формування конкурентоспроможності. Зокрема, у контексті війни, геополітичних ризиків, зростання ролі ESG-факторів, цей підхід стає особливо актуальним.

4. Модель "діаманта Портера". Цей підхід допомагає структурувати ключові фактори, що впливають на формування національних конкурентних переваг: факторні умови, попит, пов’язані та підтримуючі галузі, структура галузі та конкуренція. У птахівництві це дозволяє аналізувати зв'язки між виробниками кормів, м’ясопереробними комбінатами та експортерами.

5. Аналіз ланцюгів доданої вартості (Value Chain Analysis). Дозволяє виявити, на якому етапі (виробництво, переробка, логістика, дистрибуція) створюється основна цінність продукту і як це впливає на конкурентну позицію країни або підприємства на міжнародному ринку.

Інструментами для емпіричної ідентифікації детермінант є:

- регресійне моделювання, зокрема багатофакторна регресія для визначення залежності обсягів експорту від курсу валюти, державної підтримки, цін на корми, епізоотичної ситуації;

- факторний аналіз для виділення груп змінних, які найсильніше впливають на конкурентоспроможність;

- методи панельних даних для аналізу просторово-часової динаміки конкурентних позицій різних країн.

У контексті птахівництва застосування вищенаведених методів дозволяє:

а) системно аналізувати конкурентні позиції України порівняно з Польщею, Бразилією чи США;

б) виявляти вразливості логістики або залежність від зовнішніх ринків;

в) оцінювати ефективність дотаційної або податкової політики;

г) прогнозувати вплив цін на зернові на собівартість продукції.

Таким чином, методологічний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності експорту має бути комплексним, адаптивним до змін

ринку та доступним для інтеграції в систему державного стратегічного планування й корпоративного аналізу.

В міжнародній торгівлі детермінанти конкурентоспроможності можна класифікувати за рівнями впливу:

- на макрорівні – стабільність національної валюти, рівень митно-тарифного навантаження та наявність двосторонніх або багатосторонніх торговельних угод, що забезпечують доступ до ринків без додаткових бар'єрів;
- на мезорівні – стан логістичної інфраструктури (якість транспортних шляхів, наявність сучасних холодильних потужностей, портових терміналів), що мають істотний вплив на можливості експорту. Важливу роль відіграє діяльність сертифікаційних центрів, які забезпечують відповідність продукції міжнародним вимогам;
- на мікрорівні – ключовими є інвестиції в технологічне оновлення виробництва, рівень інноваційності процесів, кадровий потенціал та ефективність управління підприємством. Якість продукції і конкурентоспроможна ціна виступають основними драйверами експорту.

Ідентифікація цих детермінант дозволяє глибше зрозуміти механізми формування конкурентних переваг українських виробників продукції птахівництва на світових ринках.

Вплив визначених детермінантів на конкурентоспроможність товарного експорту підприємств галузі птахівництва чітко демонструє економетрична модель множинної регресії на основі панельних даних, таких як зміна валютного курсу, логістична інфраструктура, обсяги експорту, собівартість продукції, відповідність міжнародним стандартам якості.

Базу даних для економетричного дослідження сформовано на основі інформації Державної служби статистики України, даних митної статистики, матеріалів міжнародних організацій (FAO, WTO) та внутрішніх звітів провідних експортерів продукції птахівництва за період 2015–2023 років [22, 23, 24].

Як залежну змінну обрано обсяг експорту продукції птахівництва. До незалежних змінних включено: індекс стабільності валютного курсу, показник

розвитку логістичної інфраструктури, середню собівартість продукції, частку продукції, сертифікованої за міжнародними стандартами.

Таблиця 2.4

Вихідні дані для побудови економетричої моделі множинної регресії

Рік	Обсяг експорту продукції птахівництва (млн $) EX	Індекс стабільності валютного курсу CUR	Оцінка логістичної інфраструктури (балів) LOG	Собівартість одиниці продукції, ($/кг) COST	Частка сертифікованої продукції, % CERT
2015	480	0,65	5,8	1,55	48
2016	530	0,68	6,0	1,50	52
2017	600	0,72	6,2	1,48	57
2018	680	0,70	6,5	1,45	60
2019	750	0,74	6,7	1,43	63
2020	720	0,69	6,6	1,47	62
2021	800	0,77	6,9	1,40	66
2022	770	0,73	7,0	1,42	67
2023	820	0,76	7,2	1,38	70

У процесі дослідження побудовано наступну економетричну модель множинної регресії:

$EX = \beta_0 + \beta_1 CUR + \beta_2 LOG + \beta_3 COST + \beta_4 CERT + \varepsilon$, де:

- EX - обсяг експорту продукції птахівництва;
- CUR - індекс стабільності валютного курсу;
- LOG - показник розвитку логістичної інфраструктури;
- COST - середня собівартість одиниці продукції;
- CERT - частка продукції, сертифікованої за міжнародними стандартами;
- β_0 - вільний член моделі;
- β_1–β_4 - коефіцієнти регресії при відповідних змінних;
- ε - стохастичний залишок.

Таблиця 2.5

Зведена таблиця за результатами економетричного моделювання

Змінна	Оцінка коефіцієнта (β)	Стандартна помилка	P-value (значущість)
CUR (стабільність валюти)	420	55	0.001
LOG (логістика)	95	20	0.0005
COST (собівартість продукції)	-280	70	0.003
CERT (сертифікація)	15	4	0.002

Результати регресійного аналізу свідчать про статистично значущий вплив усіх чотирьох обраних змінних на обсяг експорту продукції птахівництва. Найвищу силу впливу має стабільність валютного курсу (β = 420), що підтверджує чутливість галузі до коливань національної валюти. Зростання індексу валютної стабільності на 1 пункт дає приріст експорту на 420 млн $ (Рис. 2.6).

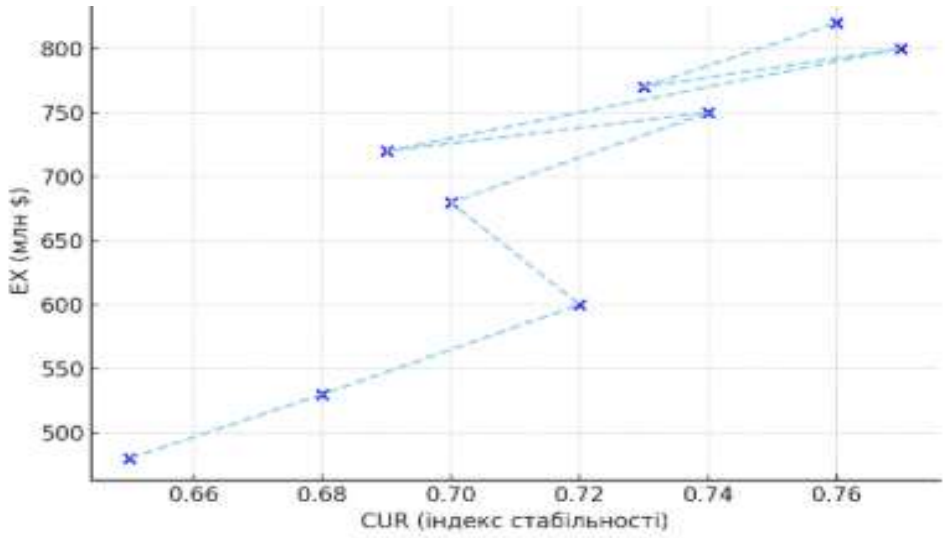

Рис. 2.6 Залежність обсягу експорту від стабільності валютного курсу

Логістична інфраструктура (β = 95) також позитивно впливає на обсяги експорту, демонструючи важливість фізичного доступу до ринків збуту.

Покращення логістичної інфраструктури на 1 бал збільшує експорт на 95 млн $ або на 0,45% (Рис. 2.7).

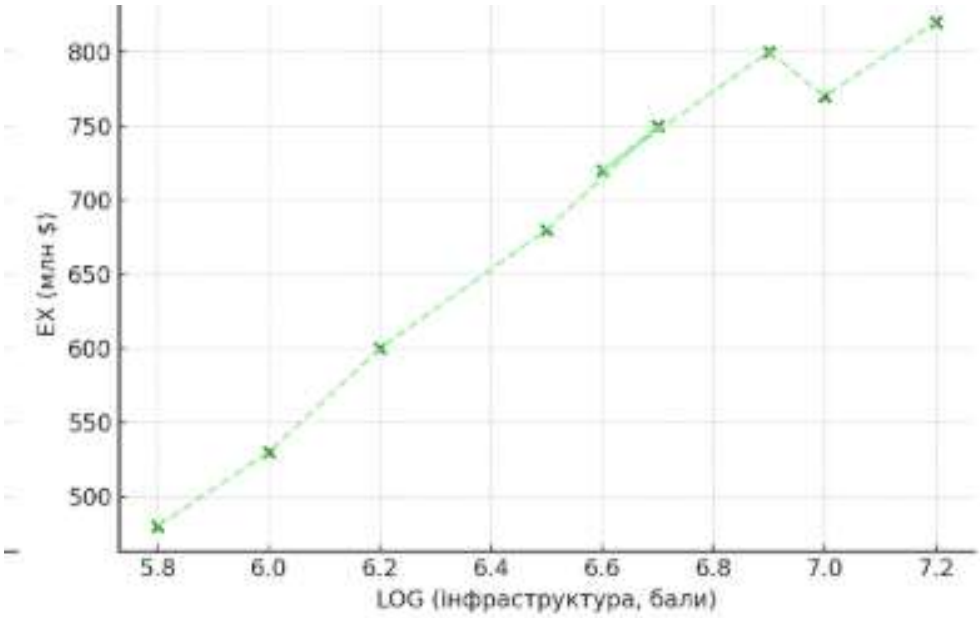

Рис.2.7 Залежність обсягу експорту від розвитку логістики

Зворотній зв'язок між собівартістю продукції (β = –280) і експортом логічно вказує на потребу в підвищенні ефективності виробництва. Зниження собівартості продукції на 1 долар забезпечує зростання експорту на 280 млн $ або на 0,32%.

Нарешті, сертифікація продукції за міжнародними стандартами (β = 15) має стабільний позитивний вплив, що підкреслює роль якості у формуванні експортної спроможності. Збільшення частки сертифікованої продукції на 1% зумовлює приріст експорту на 15 млн $ та додає підприємствам до 15% конкурентної переваги на зовнішніх ринках.

Отримані p-value для всіх змінних < 0.005, що підтверджує високий рівень їх статистичної значущості.

Отже, модель показала високий рівень адекватності (R^2 = 0,78), що свідчить про значне пояснення варіації обсягу експорту обраними змінними. Найбільш впливовими чинниками виявилися логістична інфраструктура та стабільність валютного курсу.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що ключовими драйверами успіху на світовому ринку продукції птахівництва є макроекономічні показники та інфраструктура.

Індекс CUR (стабільність валютного курсу) - найбільш значущий фактор. Він включає стабільність гривні, доступність валютних операцій, прогнозованість економічного середовища. Підвищення макроекономічної довіри має потенціал для залучення інвесторів і розширення логістичних каналів.

Оцінка LOG (логістика) показує, що навіть незначне покращення транспортної та складської інфраструктури дає відчутний приріст у торгівлі. Це підтверджує важливість інвестицій у логістику та портову інфраструктуру.

Зниження собівартості продукції має відповідати стратегічній меті виробника, оскільки негативний β по COST (собівартість одиниці продукції) цілком логічний: чим дешевша продукція, тим вона привабливіша для зовнішніх ринків.

Але важливо знижувати витрати без втрати якості, так як відповідність міжнародним стандартам якості є вхідним квитком у зовнішню торгівлю. Навіть незначне збільшення відсотка сертифікованої продукції має відчутний позитивний вплив. Це стосується HACCP, ISO, GlobalG.A.P., Halal, та ін. Тобто CERT (сертифікація) можна розглядати як «кваліфікаційний фільтр» виходу на ринки ЄС, Близького Сходу тощо.

Отже, стратегічними напрями підвищення експортного потенціалу галузі птахівництва перш за все має стати стимулювання інвестицій у розвиток логістичної інфраструктури, зокрема холодильних складів та портових потужностей; підтримка підприємств у впровадженні міжнародних стандартів якості (HACCP, ISO); проведення валютної політики, спрямованої на мінімізацію волатильності гривні щодо основних валют партнерів.

Таким чином роль держави у підтримці експорту продукції птахівництва визначена наданням субсидій та грантів для модернізації виробництв птахокомплексів та птахофабрик; активізацією діяльності торговельно-дипломатичних місій щодо розширення ринків збуту; розробкою галузевих експортних стратегій у співпраці з бізнес-спільнотою.

Що ж до підприємств-експортерів рекомендаціями для них є орієнтація на стале покращення якості продукції та її відповідність міжнародним стандартам, інвестування у цифрові технології для оптимізації виробничо-логістичних процесів та диверсифікація зовнішніх ринків збуту з метою мінімізації ризиків.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА УКРАЇНИ

Кабінетом Міністрів України було схвалено нову Експортну стратегію держави до 2030 року, яка визначає пріоритетні напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану, післявоєнної відбудови та подальшого поглиблення інтеграції України до європейського економічного простору.

Основною метою документа є зміцнення стійкості національної економіки, її технологічна модернізація та формування передумов для переходу до моделі економічного зростання, орієнтованої на експорт. Особливу увагу приділено збільшенню виробництва та реалізації на зовнішніх ринках товарів і послуг із високою доданою вартістю, підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств, а також розширенню участі мікро-, малих і середніх підприємств у міжнародній торгівлі.

Стратегія базується на трьох ключових напрямах розвитку:

- збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної експортної продукції, удосконалення структури експорту та підвищення середньої вартості експортованих товарів;
- формування сприятливого середовища для здійснення експортної діяльності;
- посилення інституційної спроможності держави та вдосконалення інструментів підтримки експорту.

Для реалізації визначених цілей передбачено розвиток виробництва середньо- та високотехнологічної продукції, стимулювання переробної промисловості, підтримку інвестиційних проєктів у експортноорієнтованих секторах економіки, усунення тарифних і нетарифних обмежень у зовнішній торгівлі, розширення можливостей експортного фінансування, активізацію торговельно-економічного представництва України за кордоном,

удосконалення консультаційної підтримки бізнесу, цифровізацію експортних послуг та популяризацію українських товарів і послуг на міжнародних ринках.

Окремий блок заходів стосується розвитку державної системи підтримки експорту. Зокрема, передбачено розширення фінансових інструментів, включаючи механізми Експортно-кредитного агентства та банківські продукти, комплексну підтримку експортерів з боку Офісу з розвитку підприємництва та експорту, модернізацію логістичної та цифрової інфраструктури, укладення й оновлення міжнародних торговельних угод, захист інтересів українських виробників на зовнішніх ринках, сприяння участі бізнесу у міжнародних виставках і ділових заходах, посилення економічної дипломатії, просування національного бренду «Зроблено в Україні» та розширення співпраці з міжнародними організаціями.

Серед ключових індикаторів реалізації стратегії до 2030 року визначено:

- скорочення частки сировинної продукції та товарів із низьким рівнем переробки в структурі експорту до 59 %, тоді як за дев’ять місяців 2025 року цей показник становив 87,3 % за даними Держстату;
- підвищення співвідношення експорту товарів і послуг до валового внутрішнього продукту до 33 %, порівняно з 29,4 % у 2024 році;
- збільшення питомої ваги експорту послуг у загальному експорті товарів і послуг до 25 %, тоді як за дев’ять місяців 2025 року вона дорівнювала 18 %;
- нарощування сукупного обсягу експорту товарів і послуг до 85 млрд дол. США, порівняно з 48 млрд дол. США у 2025 році за даними Держстату та оперативної інформації Державної митної служби України.

Реалізація визначених стратегічних завдань має сприяти структурній модернізації української економіки, підвищенню її конкурентоспроможності на світових ринках та забезпеченню стійкого економічного зростання в довгостроковій перспективі.

Впровадження положень Стратегії передбачено у два послідовні етапи. Перший етап охоплює 2026 – 2028 рр. та спрямований на формування

сприятливого середовища для розвитку експортної діяльності. Основними завданнями цього періоду є удосконалення нормативно-правової бази, усунення торговельних обмежень, розширення фінансових механізмів підтримки експортерів, активізація інвестиційних процесів та зміцнення інституційної спроможності державних органів. Передбачається, що до 2028 року загальний обсяг експорту товарів і послуг досягне 80 млрд дол. США, а частка продукції з більш високим ступенем переробки та експорту послуг продовжить демонструвати позитивну динаміку.

Другий етап реалізації Стратегії, розрахований на 2029–2030 рр., передбачає подальший розвиток і масштабування започаткованих реформ, а також завершення формування комплексної системи підтримки українських експортерів.

Функції координації та контролю за виконанням Стратегії покладено на Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Моніторинг виконання операційного плану здійснюватиметься двічі на рік, тоді як щорічні підсумки реалізації стратегічних заходів розглядатимуться Кабінетом Міністрів України.

Очікується, що практична реалізація визначених заходів сприятиме посиленню виробничого та експортного потенціалу держави, розширенню присутності українських товарів і послуг на міжнародних ринках, збільшенню частки продукції з високою доданою вартістю та вдосконаленню сучасної системи державної підтримки експорту [28].

Отже, можливості подальшого нарощування українського експорту ґрунтуються на комплексному розвитку трьох ключових складових експортного потенціалу:

– формуванні, відновленні та ефективному використанні внутрішніх ресурсів (потенціал внутрішніх ресурсів – ПВР), що забезпечує виробництво необхідних обсягів конкурентоспроможної продукції та послуг;

– освоєнні нових і розширенні вже наявних зовнішніх ринків збуту (потенціал цільового ринку – ПЦР), що створює можливості для реалізації продукції за межами країни;

– усуненні або максимальному скороченні впливу факторів, які перешкоджають виходу на міжнародні ринки (можливості та бар'єри виходу на зарубіжний ринок – МБЗР).

Інакше кажучи, ефективний розвиток експортного потенціалу можливий лише за умови наявності достатньої ресурсної бази для виробництва товарів і послуг, існування стабільних каналів збуту на зовнішніх ринках та мінімізації перешкод для здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Взаємозв'язок основних напрямів та інструментів управління експортним потенціалом України в умовах воєнного часу представлено на рис. 3.1.

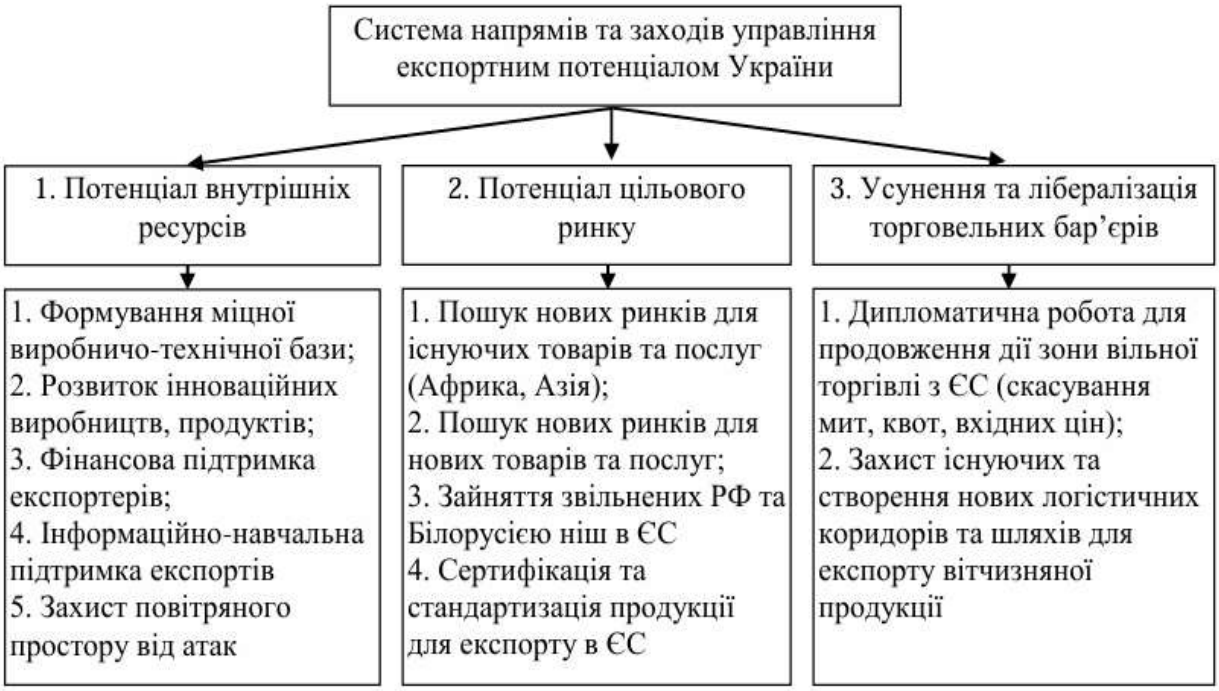

Рис. 3.1 Система напрямів та заходів управління експортним потенціалом України в умовах воєнного часу

Джерело: розроблено автором

Детальний розгляд кожної зі складових експортного потенціалу дозволяє визначити основні напрями його подальшого нарощування в найближчій

перспективі. Так, створення потужної виробничо-технічної бази потребує систематичного залучення капітальних інвестицій, насамперед у високотехнологічні та інноваційні сфери економіки. Важливим елементом цього процесу має стати відновлення об’єктів критичної інфраструктури, зокрема енергетичних систем, водопостачання та газопостачання, що є необхідною передумовою стабільного функціонування виробництва та розвитку експортної діяльності [29, с. 7].

Повноцінна реалізація експортного потенціалу України неможлива без комплексної фінансової, інформаційної та освітньої підтримки суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності. З цією метою на державному порталі «Дія Бізнес» створено спеціалізований напрям для експортерів, який містить актуальну інформацію щодо зарубіжних ринків, окремих країн та перспективних товарних груп. Крім того, платформа пропонує широкий спектр інструментів і сервісів як для підприємств, що лише розпочинають експортну діяльність, так і для досвідчених експортерів. Серед них – навчальні матеріали, практичні посібники, тренінги, можливості пошуку ділових партнерів, страхові продукти Експортно-кредитного агентства та інші механізми підтримки [30]. Важливим елементом стимулювання зовнішньоекономічної активності також виступають державні програми фінансової підтримки експортерів, які реалізуються за спрощеними процедурами [31].

Одним із актуальних завдань економічної політики є компенсація втрати традиційних зовнішніх ринків збуту, зокрема ринків Китаю, Російської Федерації, Білорусі та інших країн, шляхом освоєння нових напрямів експорту та поглиблення присутності на вже існуючих ринках. Після початку повномасштабного вторгнення Європейський Союз став основним торговельним партнером України, а Польща перемістилася з третьої на першу позицію серед імпортерів українських товарів і послуг.

Портал «Дія Бізнес» також містить значну кількість аналітичних матеріалів і практичних рекомендацій щодо перспективних зарубіжних ринків та товарних ніш. Зокрема, українські виробники можуть отримати інформацію

про участь у міжнародних тендерах на постачання органічної продукції, а також ознайомитися з можливостями заміщення російських товарів на ринках країн Європейського Союзу після обмеження доступу продукції з Росії до європейського економічного простору [32; 33].

Третя складова розвитку експортного потенціалу передбачає активізацію державної діяльності у сфері міжнародної економічної дипломатії. Її метою є формування взаємовигідних торговельних відносин із зарубіжними країнами, зниження або усунення митних і нетарифних бар'єрів, включаючи промислові, аграрні та антидемпінгові мита, а також розширення практики тарифної лібералізації. У цьому напрямі вже здійснюється значна робота, яка потребує подальшого розвитку та посилення. Водночас важливим залишається забезпечення функціонування експортних логістичних маршрутів, зокрема зернового коридору, що має стратегічне значення для поставок української аграрної та металургійної продукції на віддалені світові ринки.

Ефективне впровадження заходів у межах усіх трьох складових управління експортним потенціалом дозволить не лише підтримати експортну діяльність в умовах воєнного стану, а й створити передумови для прискореного зростання обсягів експорту товарів і послуг після завершення війни.

На сучасному етапі одним із пріоритетних завдань державної політики є формування цілісної інституційної системи, яка забезпечить функціонування національного ринку відповідно до правил та стандартів Європейського Союзу. Реалізація цього завдання потребує переходу від оперативного реагування на окремі виклики до системного вдосконалення механізмів державного управління галуззю, гармонізації нормативно-технічного регулювання та впровадження сучасних фінансових інструментів підтримки розвитку аграрного сектору. Для узагальнення запропонованих напрямів реформування та оцінювання їхнього впливу на розвиток аграрного ринку було сформовано матрицю механізмів удосконалення інституційного середовища (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Механізми вдосконалення інституційного середовища ринку аграрної продукції України

Напрям удосконалення	Основний захід / інструмент	Механізм впровадження	Очікувані результати для аграрного ринку
1. Модернізація системи державного адміністрування	Формування національного Платіжного агентства	Створення та акредитація єдиного органу відповідно до вимог ЄС для управління бюджетними ресурсами та коштами європейських фондів	Підвищення прозорості фінансових потоків, зниження корупційних ризиків, створення умов для отримання аграріями фінансової підтримки ЄС після набуття членства
	Запровадження інтегрованої системи IACS	Об'єднання земельного, аграрного та тваринницького реєстрів, впровадження цифрової системи ідентифікації земельних ділянок та автоматизованого моніторингу	Підвищення ефективності державної підтримки, запобігання нецільовому використанню земельних ресурсів і дублюванню фінансування
2. Адаптація технічного регулювання до норм ЄС	Впровадження європейських санітарних і фітосанітарних стандартів	Розроблення та ухвалення нормативних актів щодо простежуваності продукції, контролю використання засобів захисту рослин і безпечності виробництва	Скорочення нетарифних обмежень у торгівлі, розширення можливостей експорту продукції з високою доданою вартістю та взаємне визнання контрольних процедур
	Модернізація лабораторної системи контролю	Акредитація державних лабораторій відповідно до вимог ISO/IEC 17025 та їх інтеграція до європейської мережі контролю якості	Визнання результатів українських лабораторних досліджень у країнах ЄС без необхідності проведення повторних перевірок
3. Реформування механізмів державної підтримки	Запровадження інвестиційно орієнтованої моделі підтримки	Надання грантів та програм співфінансування інвестиційних проєктів замість традиційних прямих дотацій	Активізація розвитку переробної промисловості, оновлення виробничої бази та створення нових робочих місць у сільській місцевості
	Екологічна орієнтація програм підтримки	Пов'язання державних виплат із впровадженням екологічно безпечних технологій, точного землеробства та органічного виробництва	Відповідність вимогам Європейського зеленого курсу та зменшення ризику застосування вуглецевих обмежень до українського експорту

4. Розвиток механізмів ринкового страхування	Впровадження системи агрострахування за участю держави	Часткове відшкодування страхових платежів з державного бюджету, у тому числі для покриття ризиків воєнного характеру	Посилення фінансової стабільності сільськогосподарських виробників та покращення їх доступу до кредитних ресурсів
	Розширення функцій Експортно-кредитного агентства	Надання гарантій та страхового покриття зовнішньоекономічних контрактів від ризиків невиконання зобов'язань або неплатежів	Зменшення фінансових ризиків експортерів, здешевлення залученого капіталу та стимулювання освоєння нових зовнішніх ринків
5. Активізація інвестиційної діяльності та фінансування розвитку	Використання можливостей програми Ukraine Facility	Спрямування фінансових ресурсів на відновлення транспортної, енергетичної та виробничої інфраструктури, а також розмінування сільськогосподарських земель	Відновлення виробничих потужностей аграрного сектору та зниження логістичних витрат
	Розвиток ринку «зелених» облігацій	Залучення інвестицій для реалізації проєктів сталого розвитку на пільгових фінансових умовах	Розширення доступу аграрних підприємств до довгострокового фінансування та модернізація енергетичної інфраструктури агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором на основі аналізу регламентів ЄС

Як свідчать результати аналізу, першочерговим напрямом реформування є модернізація системи державного адміністрування аграрної сфери. Практика європейської інтеграції демонструє, що одним із головних бар'єрів на шляху до повноцінної інтеграції є не стільки якість продукції, скільки спроможність державних інституцій забезпечувати ефективне управління відповідно до принципів прозорості, підзвітності та контролю.

Ключовим елементом нової інституційної моделі має стати створення національного Платіжного агентства. Україна повинна сформувати єдиний акредитований орган, відповідальний за акумулювання та розподіл фінансових ресурсів як державного бюджету, так і європейських фондів підтримки аграрного сектору. Діяльність такої установи, побудована на принципах чіткого

розмежування функцій, внутрішнього контролю та незалежного аудиту, сприятиме зниженню корупційних ризиків, підвищенню прозорості фінансових потоків та забезпеченню рівних можливостей доступу сільськогосподарських виробників до фінансової підтримки.

Важливим елементом модернізації системи державного управління аграрним сектором є завершення впровадження Інтегрованої системи адміністрування та контролю, яка має об'єднати в єдиному цифровому середовищі реєстри сільськогосподарських виробників, тварин і систему ідентифікації земельних ділянок. Функціонування такої системи забезпечить перехід до автоматизованого механізму управління державною підтримкою, за якого кожна земельна ділянка матиме цифрову історію використання. Це сприятиме підвищенню прозорості земельних відносин, унеможливить нецільове використання земельних ресурсів та запобігатиме випадкам подвійного фінансування.

Другим стратегічним напрямом є адаптація системи технічного регулювання та контролю безпечності продукції до європейських стандартів, що є необхідною передумовою усунення нетарифних обмежень у міжнародній торгівлі. Державна політика в цій сфері має бути спрямована на повну імплементацію нормативних вимог Європейського Союзу щодо санітарних і фітосанітарних заходів. Це передбачає впровадження комплексної системи простежуваності продукції за принципом «від поля до споживача», а також посилення контролю за застосуванням засобів захисту рослин. Практична реалізація зазначених завдань потребує модернізації державних лабораторій та їх акредитації відповідно до міжнародного стандарту ISO/IEC 17025. Визнання результатів досліджень українських лабораторій компетентними органами ЄС сприятиме скороченню кількості повторних перевірок на кордоні, пришвидшенню логістичних процесів та зниженню витрат суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Третій напрям передбачає зміну підходів до державної підтримки аграрного сектору. В умовах обмежених бюджетних ресурсів система

підтримки повинна трансформуватися від переважання прямих дотацій до використання інструментів, орієнтованих на розвиток і довгострокове зростання. Одним із перспективних механізмів є запровадження інвестиційної моделі підтримки за аналогією з європейською програмою IPARD, відповідно до якої держава виступає співінвестором у реалізації проєктів зі створення та модернізації переробних підприємств, елеваторних комплексів і систем зрошення. Такий підхід стимулюватиме формування нових виробничих потужностей, збільшення доданої вартості та розвиток внутрішньої переробки.

Водночас державна підтримка повинна враховувати екологічний компонент розвитку аграрного виробництва. Доцільним є впровадження системи еко-схем, за якої отримання бюджетної допомоги буде пов’язане із застосуванням виробниками природоохоронних практик та ресурсозберігаючих технологій. Це сприятиме узгодженню національної аграрної політики з цілями Європейського зеленого курсу та зменшить ризики запровадження щодо української продукції додаткових вуглецевих обмежень на зовнішніх ринках.

Четвертим стратегічним вектором розвитку є вдосконалення інструментів ринкового регулювання та страхового захисту агровиробників в умовах підвищеної економічної нестабільності, кліматичних загроз і воєнних ризиків. У цьому контексті важливим завданням держави є створення повноцінного ринку аграрного страхування із частковою компенсацією страхових платежів за рахунок бюджетних коштів, що дозволить підвищити рівень захищеності виробників від несприятливих факторів.

Поряд із цим необхідним є подальше вдосконалення діяльності Експортно-кредитного агентства шляхом розширення механізмів гарантування виконання зовнішньоекономічних контрактів. Застосування таких інструментів сприятиме зменшенню вартості торговельного фінансування та підвищенню доступності фінансових ресурсів для українських експортерів.

Комплексна реалізація запропонованих заходів створить передумови для формування в Україні сучасного інституційного середовища, гармонізованого з європейськими нормами та стандартами. Це стане важливою умовою

підвищення конкурентоспроможності національного аграрного сектору та його повноцінної інтеграції до Єдиного ринку Європейського Союзу.

П’ятим стратегічним напрямом, який має визначальне значення для розвитку аграрного сектору, є формування сприятливих умов для залучення інвестиційних ресурсів та зовнішнього фінансування процесів відновлення. Масштабна модернізація аграрної галузі потребує значних капіталовкладень, забезпечення яких неможливе виключно за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів країни. У зв’язку з цим державна політика повинна бути орієнтована на максимально ефективне використання можливостей програми Ukraine Facility, що передбачає спрямування значних фінансових ресурсів на відбудову інфраструктурних об’єктів та проведення розмінування сільськогосподарських земель.

Поряд із залученням грантової підтримки важливим завданням є стимулювання розвитку ринку «зелених» облігацій та розширення кредитування проєктів, пов’язаних із принципами сталого розвитку. Водночас активна участь міжнародних фінансових організацій у програмах розподілу ризиків сприятиме здешевленню кредитних ресурсів для українських аграрних виробників та забезпечить доступ до довгострокового фінансування, необхідного для реалізації масштабних інвестиційних проєктів.

Комплексне застосування зазначених механізмів дозволить сформувати в Україні сучасне інституційне та фінансове середовище, гармонізоване з європейськими стандартами. Це стане необхідною передумовою для підвищення конкурентоспроможності національного аграрного сектору та його повноцінної інтеграції до Єдиного ринку Європейського Союзу.

Птахівництво належить до ключових підгалузей аграрного сектору України. Частка м’яса птиці у загальному м’ясному балансі держави становить близько 47,2 %, що відповідає майже 1,0 млн тонн продукції на рік. Водночас рівень споживання м’яса птиці досягає 29,9 кг на одну особу за рік, що є найвищим показником серед усіх видів м’ясної продукції.

Разом із тим галузь функціонує в умовах суттєвих структурних трансформацій. Демографічна криза та міграційні процеси призвели до скорочення споживчого ринку: чисельність населення України зменшилася з 41,7 млн осіб до початку повномасштабної війни до 32,8 млн осіб у поточному періоді. Значних втрат галузь зазнала також унаслідок воєнних дій — станом на кінець 2024 року було втрачено близько 13 млн голів птиці. Додатковий тиск на економічні результати підприємств створює зростання виробничих витрат: вартість кормів збільшилася на 15 – 20 %, а ветеринарних препаратів – на 15–25%, що негативно впливає на рівень рентабельності виробництва.

Ринок продукції птахівництва в Україні характеризується дворівневою моделлю конкурентного середовища. На загальнодержавному рівні галузь має ознаки олігополістичної структури, оскільки основна частка виробництва та переробки зосереджена в руках п’яти – семи великих агрохолдингів. Провідні позиції займає ТОВ «Вінницька птахофабрика», виручка якого у 2025 році становила 54,2 млрд грн. Наступні місця посідають ПрАТ «Миронівська птахофабрика» з показником 27,3 млрд грн та ПрАТ «Оріль-Лідер», виручка якого досягла 8,1 млрд грн. Саме ці підприємства значною мірою формують цінову політику галузі, визначають параметри логістичних ланцюгів та задають стандарти якості продукції для всього виробничого сектору.

На регіональному рівні ринок функціонує за принципами монополістичної конкуренції, де значна кількість малих і середніх виробників пропонує диференційовану продукцію на локальних ринках збуту. Станом на 2025 рік за видом економічної діяльності КВЕД 01.47 «Розведення свійської птиці» в Україні зареєстровано 1 886 суб’єктів господарювання, серед яких 1 175 юридичних осіб та 711 фізичних осіб-підприємців.

Особливе місце в структурі галузі займає Львівська область, яка є лідером за концентрацією підприємств птахівництва. У регіоні зареєстровано 239 суб’єктів господарювання за КВЕД 01.47, що є найвищим показником серед усіх областей України. Така висока концентрація виробників формує

інтенсивне конкурентне середовище та створює специфічні умови функціонування для малих і середніх підприємств галузі.

Основні тенденції розвитку ринку птахівничої продукції у 2024 – 2025 рр. узагальнено в табл. 3.2.

Показники рівня самозабезпеченості основними видами продовольства демонструють з одного боку рівень продовольчої безпеки в країні, а з іншого – її продовольчий експортний потенціал.

Для візуалізації географічних особливостей експорту м'яса птиці у регіонах розглянемо присутність основних підприємств – експортерів продукції по регіонам України з врахуванням найбільших виробників курятини на рис. 3.2.

Таблиця 3.2

Ключові тенденції ринку птахівничої продукції України у 2024 – 2025 рр.

Тенденція	Характеристика	Вплив на малих виробників
Профіцит пропозиції	Пропозиція перевищує внутрішній попит; ~40% продукції експортується	Посилення цінового тиску; необхідність диференціації
Скорочення внутрішнього попиту	Населення скоротилось з 41,7 до ~32,8 млн осіб (МВФ)	Звуження ємності ринку; конкуренція за споживача
Зростання собівартості	Корми +15–20%, ветпрепарати +15–25% у 2024 р.	Тиск на маржинальність; менший запас міцності порівняно з агрохолдингами
Воєнні руйнування	Знищено 13 млн голів птиці станом на листопад 2024 р.	Часткове вивільнення ніш; але зростання ризиків
Зміна споживчих вподобань	Попит на охолоджену, органічну, «чисту» продукцію без антибіотиків	Нішева перевага малих господарств із прозорим виробництвом
Євроінтеграція	Наближення до стандартів ЄС (HACCP, ISO 22000)	Загроза через вимоги сертифікації; можливість для виходу на ринки ЄС

Джерело: розроблено автором

Провідним експортером продукції птахівництва в Україні є агроіндустріальний холдинг «МХП», розташований у Центральному регіоні країни, на який припадає 90,9 % загального обсягу експорту галузі.

З метою збереження експортного потенціалу в умовах повномасштабної війни відбулися суттєві зміни в системі логістичного забезпечення зовнішньої

торгівлі. Зокрема, традиційні морські маршрути транспортування були значною мірою замінені сухопутними шляхами, а постачання продукції птахівництва до країн Європейського Союзу почало здійснюватися переважно автомобільним транспортом.

Вагому роль у підтримці українських виробників у цей складний період відіграли держави Європейського Союзу та Велика Британія, які запровадили режим торговельних преференцій шляхом скасування ввізних мит і квот на імпорт української продукції. Такі рішення створили сприятливі умови для нарощування експортних поставок та відновлення зовнішньоторговельної діяльності вітчизняних підприємств.

За сучасних умов саме експорт залишається одним із ключових чинників підтримки виробництва продукції птахівництва на належному рівні. Водночас відновлення обсягів реалізації продукції на внутрішньому ринку є обмеженим через скорочення чисельності населення, зниження купівельної спроможності споживачів та інші негативні наслідки воєнного стану. Тому розширення присутності української продукції на зовнішніх ринках виступає важливою передумовою забезпечення стабільності функціонування та подальшого розвитку галузі.

	Північний	
Західний *Агропромислова група «Пан Курчан» - 0,8%, ТОВ "Західний торгівельний ресурс" (УЛАР) - 0,6%, ПрАТ «Володимир-Волинська птахофабрика» - 0,3%*	**Центральний** *Агроіндустріальний холдинг «МХП»– 90,9%,* ТОВ «Агро-Рось» -0,3%	**Східний** *ТОВ «Агро-Овен» – 1,6%, ТОВ «ПК «Дніпровський» – 3,6%;*
	Південний	

Рис. 3.2 Присутність основних підприємств–експортерів продукції птахівництва у регіонах України

Джерело: побудовано автором

У 2021 році Україна посідала 6-те місце серед найбільших світових експортерів м’яса птиці. Вітчизняні виробники продемонстрували високий рівень конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках продукції птахівництва. Проте повномасштабна війна суттєво ускладнила умови функціонування галузі, поставивши перед виробниками низку нових викликів. Зокрема, відбулися кардинальні зміни логістичних маршрутів постачання продукції на внутрішній та зовнішній ринки, зросли витрати на транспортування і реалізацію продукції, скоротилися обсяги збуту, а також підвищилася собівартість виробництва. За таких умов особливої актуальності набуває пошук нових напрямів розвитку галузі птахівництва, спрямованих на збереження споживчої бази та забезпечення стабільності реалізації продукції як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, мають неоднозначний характер. З одного боку, вони створюють передумови для розвитку чесної конкуренції та відкривають додаткові можливості для збільшення експорту, що сприяє нарощуванню обсягів виробництва вітчизняними підприємствами. З іншого боку, держава повинна забезпечувати належний рівень захисту та підтримки національних виробників в умовах посилення конкуренції на внутрішньому ринку.

Важливим кроком у цьому напрямі стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка передбачає функціонування зони вільної торгівлі та розширює можливості взаємного доступу до ринків. Найбільший позитивний ефект від реалізації положень Угоди отримали підприємства аграрного сектору та харчової промисловості, які фактично подвоїли обсяги експорту своєї продукції. Документом було передбачено поступове збільшення тарифних квот, проте із 40 наданих тарифних квот лише 11 були використані у повному обсязі, серед яких і квота на експорт м’яса птиці.

Згідно з Тарифним графіком Європейського Союзу в межах Угоди про асоціацію для тарифних ліній КН 2008 року 0207 12 (10–90) передбачалося

збільшення квоти з «50000 тонн/рік, виражених у вазі нетто + 18400 тонн/рік, виражених у вазі нетто з поступовим збільшенням на 800 тонн/рік у 2020 році та 2021 році + 20000 тонн/рік, виражених у вазі нетто».

Розширення експортних можливостей позитивно впливає на розвиток спеціалізованих птахівничих підприємств з низки причин:

– адаптація до європейських вимог сприяє уніфікації та стандартизації продукції, підвищенню прозорості ринку та створенню рівних умов конкурентної боротьби;

– освоєння нових ринків збуту забезпечує зростання обсягів виробництва і реалізації продукції, що дозволяє зменшувати частку постійних витрат у собівартості та отримувати економічний ефект від масштабу виробництва;

– скорочення виробничих витрат створює передумови для застосування більш гнучкої та конкурентоспроможної цінової політики;

– міжнародна мобільність трудових ресурсів сприяє обміну професійним досвідом, впровадженню сучасних технологій та підвищенню ефективності виробничих процесів на підприємствах галузі;

– посилення конкуренції з імпортною продукцією на внутрішньому ринку стимулює вітчизняних виробників до підвищення стандартів якості, удосконалення виробничих процесів та впровадження більш ефективних підходів до управління підприємствами. Це охоплює не лише економічні аспекти діяльності, а й розвиток маркетингових інструментів, конкурентних стратегій та механізмів стратегічного управління;

– поглиблення інтеграційних процесів сприяє активізації інвестиційної діяльності. Капіталовкладення спрямовуються як на модернізацію виробничих потужностей підприємств птахівництва, так і на розвиток супутньої інфраструктури, зокрема транспортної мережі, торговельної інфраструктури, систем комунікацій та впровадження енергоефективних технологій;

– необхідність пошуку більш результативних моделей господарювання стимулює фінансування наукових досліджень і розробок, що, своєю чергою, забезпечує створення та впровадження інноваційних технологій виробництва продукції птахівництва.

Водночас повною мірою скористатися перевагами євроінтеграційних процесів здатні насамперед великі спеціалізовані підприємства галузі. Для малих виробників та приватного сектору адаптація до нових умов господарювання є значно складнішою через обмежені фінансові ресурси. Це ускладнює швидке реагування на зміни конкурентного середовища, дотримання підвищених вимог до якості продукції, виконання стандартів уніфікації та сертифікації, а також одночасне підтримання конкурентоспроможного рівня цін і належної рентабельності виробництва.

Логістика є важливим інструментом забезпечення раціонального використання ресурсів та мінімізації витрат часу і коштів у процесі доведення продукції до кінцевого споживача. Її можливості щодо підвищення ефективності закупівель, транспортування, зберігання та розподілу матеріальних потоків отримали широке визнання у світовій практиці та активно застосовуються в різних сферах економіки, зокрема в агропромисловому комплексі.

В умовах глобалізації досягнення та збереження конкурентних переваг неможливе без урахування сучасних світових тенденцій розвитку. Це повною мірою стосується і логістичної сфери. Усвідомлення ключових напрямів трансформації глобальної логістики дозволяє підприємствам своєчасно адаптуватися до змін, розширювати можливості для розвитку та зміцнювати власні конкурентні позиції на ринку.

Основною метою логістичних рішень у системі глобальної логістики є оптимізація матеріальних, інформаційних та фінансових потоків підприємств агропромислового комплексу. Досягнення цієї мети забезпечується через формування ефективної системи взаємодії між виробничими підрозділами, логістичними центрами, митними органами та транспортними операторами, а також шляхом використання сучасних інформаційних систем підтримки управлінських рішень і новітніх технологій складування та обробки вантажів (рис. 3.3).

До основних факторів, що визначають розвиток глобальних логістичних мереж в агропромисловому комплексі, належать:

– необхідність скорочення логістичних витрат та одночасного підвищення якості логістичного обслуговування;

– потреба у розширенні обсягів реалізації продукції шляхом освоєння нових ринків збуту, зокрема міжнародних;

– поява та активний розвиток міжнародних логістичних операторів, які володіють розвиненою глобальною інфраструктурою, сучасними технічними засобами та цифровими технологіями управління потоками;

– поширення діяльності компаній, що функціонують на основі міжнародного поділу праці та використовують новітні інформаційно-комунікаційні технології, які забезпечують інтеграцію учасників у глобальні логістичні ланцюги та сприяють досягненню стратегічних цілей бізнесу;

– подальше поглиблення міжнародної торгівлі, дерегуляція транспортної сфери, посилення екологічних вимог та впровадження інноваційних рішень у логістичну інфраструктуру, зокрема автоматизованих систем складування, супутникової навігації GPS та глобальних інформаційних мереж, включаючи Інтернет.

Рис. 3.3. Мета логістичного рішення в глобальній логістиці підприємств АПК

Перші серйозні труднощі в організації логістичних процесів на підприємствах аграрного сектору виникли ще в період пандемії COVID-19 у 2020–2021 роках. У цей час виробники були змушені прискорити процеси локалізації виробництва та наближати ланцюги постачання до місць виробництва або реалізації продукції. Проте після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році аграрні підприємства опинилися перед необхідністю оперативного прийняття стратегічних рішень в умовах високої невизначеності. Додаткові труднощі для функціонування агропромислового комплексу спричинила військова агресія Російської Федерації проти України.

Воєнні дії кардинально змінили конфігурацію логістичної системи держави та фактично змістили її основний центр тяжіння. До 2022 року найбільший складський вузол України був зосереджений у Київській області, де розташовувалося близько 70–80 % усіх професійних складських площ країни, що становило приблизно 1,8–2,2 млн м² сучасних складських приміщень. Значна частина підприємств використовувала логістичні комплекси площею від 10 000 до 20 000 м².

Після початку війни великі аграрні компанії, а згодом середні та малі підприємства, були змушені перемістити свої товарні запаси та складські потужності до західних регіонів України. Найбільше навантаження припало на Львівську, Тернопільську, Івано-Франківську та Закарпатську області, де до цього часу не існувало достатньої кількості складських приміщень для обслуговування таких обсягів вантажів. Наявних потужностей виявилося недостатньо, а доступні приміщення часто поступалися попереднім як за площею, так і за рівнем організації логістичних процесів та сервісного забезпечення.

Упродовж 2022 року підприємства аграрного сектору зіткнулися з низкою суттєвих логістичних викликів, серед яких:

• відмова від практики довготривалого накопичення товарних запасів на складах, оскільки ризик ракетних ударів зробив тривале зберігання продукції небезпечним;

• зміна структури складської логістики, що була зумовлена необхідністю переміщення продукції з професійних логістичних комплексів Київської області та південних регіонів країни, на які до війни припадало 70–80 % сучасних складських площ, до західних областей України, де подібна інфраструктура була значно менш розвиненою.

• ускладнення експортної діяльності. Блокування основних морських портів України призвело до різкого зростання навантаження на залізничну інфраструктуру, яка виявилася недостатньо підготовленою для транспортування значних обсягів аграрної продукції.

Протягом року після початку повномасштабної війни суттєво трансформувалася структура перевезень продукції агропромислового комплексу за видами транспорту. Якщо до 2022 року основна частина аграрного експорту здійснювалася через південні морські порти України, то після блокування чорноморських портів значні обсяги сільськогосподарської продукції були переорієнтовані на залізничний та автомобільний транспорт.

У світовій практиці останніх років спостерігається тенденція масштабного розвитку логістичних ланцюгів постачання. Оптимізація потоків сировини та готової продукції передбачає не лише вдосконалення фізичних процесів дистрибуції, а й формування нових концептуальних підходів до управління логістичними системами. Сучасна логістика перетворилася на важливий елемент конкурентної боротьби, оскільки забезпечує можливість враховувати дії конкурентів та ефективно реагувати на зміни ринкового середовища. Підприємства аграрного сектору дедалі більше усвідомлюють стратегічну роль логістики, насамперед завдяки її потенціалу щодо скорочення витрат і підвищення економічної ефективності.

Серед основних глобальних тенденцій, які визначають розвиток логістики підприємств агропромислового комплексу, можна виділити такі.

1. Наближення виробництва до кінцевого споживача. Розміщення виробничих потужностей ближче до ринків збуту дозволяє зменшити витрати як на виробництво, так і на логістичне забезпечення. В умовах сучасної

конкуренції вирішального значення набувають операційна ефективність та висока оборотність активів. Кожен елемент логістичного ланцюга повинен функціонувати максимально результативно, оскільки простої призводять до втрати ресурсів та зниження конкурентоспроможності. Ефективність використання активів насамперед визначається якістю операційної моделі управління, а вже потім обсягом інвестицій. Досвід країн ЄС та США свідчить, що навіть відносно старі логістичні об’єкти можуть забезпечувати значно вищі показники продуктивності завдяки ефективній організації роботи.

2. Зміни у сфері морських контейнерних перевезень. Недостатній рівень завантаження контейнерних суден спричинив перегляд інвестиційної політики судноплавних компаній. З метою зниження витрат багато операторів віддають перевагу використанню великотоннажних суден, оскільки це дозволяє зменшити собівартість транспортування одного контейнера. Водночас надмірне збільшення місткості суден за відсутності відповідного попиту може призводити до неповного завантаження та фінансових втрат. Тому економічна ефективність таких перевезень залежить від підтримання оптимального балансу між попитом і пропозицією транспортних послуг.

3. Постійне впровадження інформаційних технологій у логістичні процеси. Сучасна логістика характеризується високим рівнем складності та швидкими темпами цифрової трансформації. Ефективне управління ланцюгами постачання сьогодні неможливе без використання сучасних IT-рішень, адаптованих до специфіки галузі. Саме тому транспортні компанії та власники вантажів активно впроваджують інструменти, які забезпечують прозорість, контроль і точний облік логістичних операцій.

Важливу роль у цьому процесі відіграють хмарні технології, які дають змогу отримувати, обробляти та обмінюватися інформацією в режимі реального часу на всіх етапах ланцюга постачання. Завдяки цьому перевізники підвищують власну конкурентоспроможність, а замовники отримують можливість оперативного контролю за рухом вантажів.

Поєднання автоматизації логістичних процесів із хмарними сервісами дозволяє скорочувати витрати на персонал, оптимізувати бізнес-процеси, ефективніше підбирати транспорт і вантажі, проводити електронні закупівлі логістичних послуг та здійснювати онлайн-моніторинг перевезень. Автоматизація та поступове скорочення надлишкових трудових ресурсів є закономірною тенденцією розвитку галузі. Практика США демонструє, що невелика кількість висококваліфікованих і належним чином мотивованих працівників здатна забезпечувати значно вищу продуктивність та ефективність діяльності підприємства.

4. Екологізація логістики та дотримання міжнародних стандартів. Однією з провідних тенденцій сучасного розвитку є посилення уваги до питань охорони навколишнього середовища. У логістичній сфері дедалі більшого значення набуває дотримання екологічних вимог та принципів корпоративної соціальної відповідальності. Учасники логістичних ланцюгів віддають перевагу співпраці з постачальниками, які пропонують не лише ефективні та надійні, а й екологічно безпечні рішення. Важливість таких підходів підтверджується їх закріпленням у численних міжнародних нормативно-правових актах та стандартах.

5. Консолідація компаній у світовій логістичній галузі. Останніми роками на міжнародному логістичному ринку спостерігається активізація процесів злиття та поглинання компаній, що суттєво впливає на структуру та механізми функціонування глобальних логістичних систем. Найбільш інтенсивно ці процеси відбуваються в країнах Азії та Північної Америки, де формуються потужні інтегровані логістичні оператори світового масштабу.

6. Розвиток електронної комерції. Стрімке зростання онлайн-торгівлі суттєво трансформує вимоги до логістичних процесів. Збільшення кількості покупок через мережу Інтернет підвищує значення сервісів доставки безпосередньо кінцевому споживачеві. Формування такого формату взаємодії створює нові логістичні моделі, що потребують від транспортних і логістичних

компаній перегляду традиційних підходів та адаптації до сучасних потреб ринку.

7. Економічне піднесення нових регіонів світової економіки. Протягом тривалого часу Китай залишався одним із головних драйверів світової торгівлі, демонструючи високі темпи економічного розвитку. Водночас сьогодні активне зростання спостерігається і в інших регіонах світу. Зокрема, значний потенціал має Африка, яка в перспективі може стати одним із важливих центрів міжнародної торгівлі. Проте недостатній розвиток транспортної інфраструктури, незадовільний стан дорожньої мережі та обмежені логістичні можливості створюють нові виклики для глобальних транспортних операторів.

Висока динаміка глобалізації економічних процесів обумовлює зростання ролі інституційно-регуляторних механізмів підтримки експорту. Їх ключовою характеристикою стає здатність оперативно реагувати на швидкі зміни зовнішнього середовища та забезпечувати ефективне функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

За таких умов система державної підтримки зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу включає такі складові:

1) функції – просування експорту, захист інтересів експортерів та представлення їхніх інтересів на міжнародному рівні;

2) принципи – ефективність, інтегрованість, конкурентність, збалансованість, емерджентність, недискримінаційність і диференційований підхід;

3) інструменти – інституційно-регуляторні, економічні, соціальні та інформаційні механізми впливу;

4) рівні реалізації – локальний, корпоративний, асоціативний, регіональний, національний і глобальний.

Таким чином, ефективна система підтримки експорту повинна забезпечувати координацію діяльності державного та приватного секторів, формуючи синергетичний ефект через взаємодію бізнесу, професійних

об’єднань та галузевих асоціацій на регіональному, національному й міжнародному рівнях.

Державна підтримка зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств має реалізовуватися як у зовнішньополітичній, так і у внутрішньоекономічній площині. При цьому важливо забезпечити дотримання принципів добросовісної конкуренції та впроваджувати комплекс заходів у галузево-секторальній, податковій, фінансовій, обліковій і безпековій сферах (рис. 3.4).

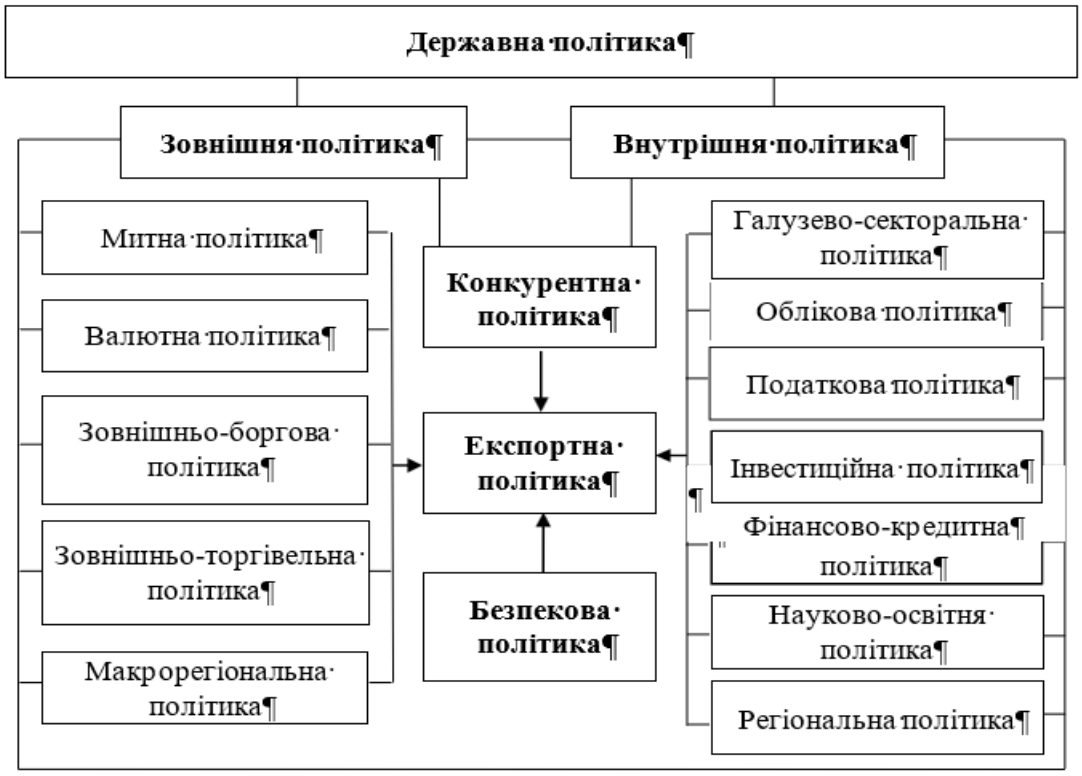

Рис. 3.4. Напрямки підтримки зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК в Україні

Зовнішньоекономічна політика держави у сфері експорту продукції агропромислового комплексу повинна охоплювати ефективне регулювання митних, валютних, зовнішньоборгових, зовнішньоторговельних і макрорегіональних процесів. Водночас внутрішня політика має бути спрямована на розвиток інвестиційної діяльності, удосконалення фінансово-

кредитного забезпечення, підтримку науково-освітньої сфери та збалансований регіональний розвиток.

Досягнення максимального ефекту у зовнішньоекономічній діяльності можливе лише за умови узгодженої взаємодії зовнішньої та внутрішньої політики держави, а також інтеграції заходів безпекового та конкурентного характеру.

У світовій практиці державне стимулювання інноваційної діяльності переважно здійснюється за трьома основними напрямами: податкове стимулювання, що включає податкові пільги, канікули, спеціальні економічні зони та податкові кредити; застосування механізмів амортизаційної політики; а також надання прямих бюджетних дотацій підприємствам, які впроваджують інноваційні технології та освоюють виробництво нових видів продукції.

Податкові стимули, які застосовувалися у США, Канаді та Австрії, продемонстрували значний позитивний вплив на інноваційну активність підприємств. Зниження вартості науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) сприяло зростанню інвестицій бізнесу в наукові розробки. Зокрема, у США було встановлено, що обсяг податкових надходжень, недоотриманих державою через надання відповідних пільг, практично відповідав сумі додаткових вкладень компаній у НДДКР. Загалом від 40 до 60% прибутку корпорацій, звільненого від оподаткування, спрямовується на фінансування досліджень, модернізацію виробництва та оновлення основних засобів.

У багатьох розвинених країнах світу, зокрема у Великій Британії, Німеччині, Італії, Канаді, США та Японії, підприємства, які отримують прибуток, можуть відносити на валові витрати до 100% коштів, спрямованих на НДДКР. В Австрії цей показник сягає 105%, тоді як в Австралії та Данії – 125%, що створює додаткові стимули для інноваційного розвитку.

Широкого поширення у міжнародній практиці набув механізм податкового кредиту. Його сутність полягає у можливості зменшення вже нарахованого податку на прибуток на визначений відсоток від витрат на

проведення НДДКР. У США, Японії та Франції розмір такої пільги залежить від приросту витрат на дослідження порівняно з попередніми періодами. У Канаді та Нідерландах податковий кредит розраховується пропорційно загальному збільшенню витрат на інноваційну діяльність. У середньому за кордоном величина такого стимулу становить близько 20% приросту витрат на НДДКР, що є вагомим фактором підвищення прибутковості підприємств.

Важливу роль у системі інвестиційної підтримки відіграють кредити, спрямовані на впровадження нової техніки та сучасних технологій. Наприклад, у Франції фінансування придбання технічних засобів значною мірою забезпечує один із найбільших банків країни – «Кредит Агріколь», на який припадає до 70% таких кредитних операцій. Для стимулювання модернізації аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності держава впровадила спеціальні пільгові кредитні програми, за якими процентні ставки залежно від цілей використання коштів та умов господарювання становлять від 3,1 до 8,9%.

У США одним із ключових напрямів державної політики є підтримка науково-технічного прогресу. Уряд розглядає фінансування науки та інновацій як «інвестиції у майбутнє», а розвиток інноваційної діяльності в аграрному секторі – як важливий інструмент досягнення стратегічних цілей держави. За наявними оцінками, кожен долар, вкладений у НДДКР, забезпечує близько 9 доларів приросту валового внутрішнього продукту. У країні сформовано розвинену нормативно-правову систему підтримки інноваційного циклу – від фундаментальних досліджень до впровадження результатів у виробництво. Регулярне оновлення механізмів державного стимулювання дозволяє спрямовувати інноваційну активність у пріоритетні галузі економіки та впливати на структуру виробництва.

Відмінною рисою аграрної політики США є комплексне впровадження інновацій на всіх етапах сільськогосподарського виробництва: від механізації та селекційної роботи до використання біотехнологій, хімізації та регіональної спеціалізації. Завдяки такому підходу вдалося суттєво наростити обсяги та

підвищити якість аграрної продукції навіть за умов скорочення використання окремих виробничих ресурсів, таких як земля, праця, техніка, насіння, поголів'я тварин і хімічні засоби. Науково-технічний прогрес проявився не лише в технологічному оновленні виробництва, а й у впровадженні сучасних методів управління, нових моделей ведення бізнесу та ефективних механізмів державного регулювання. Саме це стало одним із чинників високої продуктивності американського аграрного сектору, конкурентоспроможності його продукції та ефективного використання трудових ресурсів.

Для підтримки розвитку фермерських господарств у США важливе значення має система державного податкового регулювання. Починаючи з 1990 року, для аграрного сектору було запроваджено спрощену шкалу оподаткування прибутку зі ставками 15% і 28%, тоді як раніше діяла прогресивна система зі ставками від 11 до 50% та численними проміжними рівнями. Господарства, річний дохід яких не перевищує 50 тис. дол. США, сплачують податок за ставкою 15%, а на кожні наступні 25 тис. дол. доходу застосовується ставка 28%.

Додатковим стимулом для фермерів стало збільшення неоподатковуваної частини прибутку: з 1990 року її розмір було підвищено до 2 тис. дол. США, а з 2000 року – до 5 тис. дол. США. Окремі податкові переваги передбачені для фермерських кооперативів. Зокрема, продукція, вирощена кооперативними господарствами, а також технічні засоби, придбані для виробничих потреб ферм, звільняються від сплати окремих додаткових податків.

Американські фермери також мають можливість обирати найбільш вигідний період для виконання податкових зобов'язань. Учасники державних аграрних програм можуть відтерміновувати сплату податків у разі здійснення капіталовкладень до завершення інвестиційного циклу. Крім того, вплив інфляційних процесів сприяє фактичному зменшенню податкового навантаження, а податкові платежі можуть розподілятися на декілька років. Завдяки широкому спектру пільг і податкових відрахувань фермерські

господарства отримують можливість істотно скорочувати свої податкові витрати.

Унаслідок цього фіскальна функція системи оподаткування в аграрному секторі значною мірою поступається стимулюючій функції. Визначальну роль у формуванні таких механізмів відіграє аграрне законодавство, яке регламентує основні інструменти та форми державного впливу на розвиток сільського господарства. Протягом останніх десятиліть суттєво зросли бюджетні видатки, спрямовані на підтримку цінової стабільності аграрної продукції, забезпечення доходів фермерів та регулювання структури агропродовольчих ринків.

Особливу увагу в США приділяють фінансуванню наукового забезпечення аграрного виробництва та впровадженню інновацій. Держава щорічно інвестує в розвиток аграрної науки близько 1 млрд дол. США. Джерелами фінансування виступають як федеральний бюджет, так і бюджети окремих штатів. Відповідно до законодавства, федеральні кошти надаються лише за умови співфінансування з боку штатів у не меншому обсязі. У деяких регіонах частка фінансування науки з бюджетів штатів перевищує 60% загального обсягу видатків.

Пріоритетні напрями наукових досліджень визначаються переважно на рівні штатів, хоча федеральні органи влади здійснюють загальний контроль за реалізацією наукової політики. Водночас частка федерального бюджету у фінансуванні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) державного сектору агропромислового комплексу США протягом останніх років перевищувала 50%.

Місцеві органи влади майже не беруть участі у фінансуванні власне наукових досліджень, однак відіграють важливу роль у поширенні та впровадженні науково-технічних досягнень у практику аграрного виробництва. У структурі фінансування програм впровадження інновацій їхня частка становить 19%, тоді як на федеральні органи припадає 30%, на органи влади штатів – 48%, а на інші джерела фінансування – 3%. Така модель сприяє

ефективному трансферу наукових розробок у виробництво та забезпечує високий рівень інноваційного розвитку аграрного сектору США.

Характерною особливістю фінансового забезпечення економіки США є спрямування коштів федерального бюджету насамперед на реалізацію цільових програм загальнодержавного значення. До таких належать програми «Стабілізація доходів», «Наука та наукова служба», «Інноваційні дослідження малого бізнесу», «Трансфер технологій для малого бізнесу» та інші. Крім того, функціонує понад десять міжгалузевих програм національного рівня, спрямованих на підтримку сільського господарства та фермерства. Вони охоплюють питання охорони та раціонального використання ґрунтів, продовольчої підтримки соціально вразливих верств населення, розвитку маркетингової інфраструктури, інспекційного контролю та соціально-економічного розвитку сільських територій.

Досвід зарубіжних країн свідчить про необхідність активізації інноваційних процесів в аграрному секторі. Зокрема, для Казахстану важливим завданням залишається формування ефективної стратегії інноваційного розвитку агропромислового комплексу, визначення її цілей, пріоритетів і механізмів реалізації відповідно до загальної державної інноваційної політики. Основною метою такої політики є мобілізація науково-технічного потенціалу для забезпечення технічної та технологічної модернізації аграрного виробництва. Одним із ключових інструментів інтеграції аграрної науки та виробничої практики виступають державні цільові програми. Водночас міжнародний досвід переконує, що недостатнє ресурсне забезпечення програм порівняно з поставленими завданнями значно знижує ймовірність досягнення запланованих результатів.

Для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України необхідним є підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу, впровадження ресурсозберігаючих технологій та інноваційних високопродуктивних виробничих систем. Це сприятиме виробництву

конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та продовольства як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринків.

Важливого значення набуває цифрова трансформація агропродовольчого сектору. Хоча потенційні переваги цифровізації є значними, їх реалізація потребує глибоких структурних змін у системах сільськогосподарського виробництва, розвитку сільських територій, управлінні природними ресурсами та функціонуванні місцевих громад. Успішне впровадження цифрових технологій можливе лише за умови комплексного, системного та довгострокового підходу до реформування галузі.

Подальший розвиток зовнішньоторговельного потенціалу агропромислового комплексу України вимагає вдосконалення механізмів державного регулювання відповідно до європейських підходів. Пріоритетними напрямами мають стати впровадження європейської моделі контролю якості та безпечності харчових продуктів, завершення гармонізації національних стандартів із міжнародними вимогами, а також створення сучасної мережі лабораторій контролю якості продовольчої продукції.

Серед найближчих завдань державної аграрної політики слід також виокремити реформування земельних відносин та підвищення ефективності землекористування на основі кращих практик країн Європейського Союзу. Важливими напрямами залишаються удосконалення механізмів державної охорони земельних ресурсів, посилення гарантій захисту прав власності сільського населення на землю та забезпечення прозорості земельного ринку.

Крім того, у середньостроковій перспективі необхідно сформувати дієвий механізм зміцнення інвестиційної та інноваційної складових розвитку аграрного сектору економіки України, що сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності, технологічному оновленню та інтеграції до європейського економічного простору.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Результати проведеного дослідження теоретичних засад формування експортного потенціалу продукції птахівництва дали змогу визначити експортний потенціал як складову економічного потенціалу держави та підприємства, що відображає здатність виробляти конкурентоспроможну, стандартизовану та експортоорієнтовану продукцію, призначену для реалізації за межами митної території країни на умовах грошового розрахунку. Вихід на зовнішні ринки є складним багатоступеневим процесом, який охоплює розроблення конкурентоспроможного продукту, вибір цільового ринку, проведення маркетингових досліджень, пошук ділових партнерів, формування збутової політики та інші організаційно-управлінські заходи. У сучасних умовах виконання цих функцій покладається переважно на підрозділи зовнішньоекономічної діяльності та маркетингові служби аграрних підприємств. Виникнення труднощів на будь-якому з етапів міжнародної діяльності може стати причиною відмови підприємства від освоєння певного зовнішнього ринку. Саме тому особливого значення набуває наявність чітко структурованого та економічно обґрунтованого механізму виходу на міжнародні ринки з належним розподілом функцій і відповідальності між структурними підрозділами підприємства. Використання наявних резервів нереалізованого експортного потенціалу сприятиме збільшенню обсягів поставок продукції за кордон, розширенню географії експорту та підвищенню ефективності виробничо-господарської діяльності аграрних товаровиробників.

Україна володіє потужним агропродовольчим комплексом, який здатний не лише забезпечувати внутрішні потреби населення у продовольстві, а й утримувати вагомі позиції на міжнародних ринках основних видів агропродовольчої продукції. Завдяки значним обсягам продовольчого експорту держава залишається одним із важливих учасників глобальної системи продовольчої безпеки.

Птахівництво належить до найбільш розвинених і перспективних галузей вітчизняного аграрного сектору. Водночас, за інформацією Союз птахівників України, український ринок птахівничої продукції характеризується профіцитністю. У 2024–2025 роках виробники відзначали суттєве перевищення пропозиції м'яса птиці над внутрішнім попитом, що зумовлює високу залежність галузі від зовнішніх ринків збуту. У середньому близько 40% виробленої продукції спрямовується на експорт. Водночас, за даними Opendatabot, упродовж 2021–2025 років свою діяльність припинили близько 3400 аграрних суб'єктів господарювання (ФОП та ТОВ), з яких станом на кінець 2024 року було ліквідовано 1261 товариство з обмеженою відповідальністю. Станом на 1 січня 2025 року в Україні функціонувало 418 активних ТОВ у сфері птахівництва та 689 фізичних осіб-підприємців.

Окрема статистика щодо птахівничих підприємств, які припинили роботу безпосередньо через наслідки війни, офіційно не оприлюднювалася. Однак після значних втрат 2022 року, коли внаслідок російської агресії було пошкоджено або знищено виробничі об'єкти птахівництва та суміжних галузей у Херсонській, Миколаївській, Донецькій і Київській областях, бойові дії у 2023–2025 роках спричинили подальше розширення масштабів руйнувань на території Сумської, Чернігівської, Харківської, Запорізької, Дніпропетровської, Одеської та Полтавської областей. Зокрема, у Донецькій області припинили діяльність такі підприємства, як Маріупольська птахофабрика, Куйбишевська птахофабрика, Татіс, Фенікс та Дмитрівська птахофабрика, що стало додатковим свідченням негативного впливу воєнних дій на розвиток галузі.

Показовим прикладом впливу воєнних дій на функціонування галузі є діяльність ФГ «Олександрівське» – найбільшого виробника курячих яєць у

Донецькій області. Унаслідок повномасштабного вторгнення підприємство було змушене релокувати виробничі потужності до Вінницької області, де у 2025 році фактично розпочало виробництво з нуля. До початку військових дій у 2022 році господарство здійснювало діяльність через філії, розташовані у містах Селидове, Вугледар та Маріуполь.

Після початку повномасштабної війни спостерігалося скорочення обсягів виробництва живої птиці, м'яса та харчових субпродуктів. Разом із тим у наступні роки галузь продемонструвала тенденцію до поступового відновлення та стабілізації виробничих показників. Відповідно до прогнозів ФАО та ОЕСР, оприлюднених у липні 2025 року, частка курятини у структурі світового споживання м'ясної продукції до 2034 року зросте до 45%. Водночас аналітики компанії УкрАгроКонсалт прогнозують, що Україна може стати одним із ключових світових лідерів у забезпеченні населення білковими продуктами вже до 2027 року.

Експорт харчових яєць з України у 2022 році в натуральному вимірі (млрд шт.) зазнав скорочення внаслідок початку повномасштабного вторгнення. Однак упродовж наступних років спостерігається стійка позитивна динаміка та суттєве нарощування експортних поставок. На сучасному етапі саме зовнішні ринки збуту відіграють важливу роль у підтримці діяльності виробників, компенсуючи зменшення внутрішнього споживання яєчної продукції.

Таким чином, серед пріоритетних напрямів посилення експортного потенціалу птахівничої галузі доцільно виділити стимулювання інвестицій у розвиток логістичної інфраструктури, насамперед холодильних складських комплексів і портових потужностей, сприяння впровадженню міжнародних систем управління якістю та безпечністю продукції (HACCP, ISO), а також проведення валютної політики, спрямованої на зниження коливань курсу гривні щодо валют основних торговельних партнерів України.

Відповідно, роль держави у підтримці експорту продукції птахівництва повинна реалізовуватися через надання грантової та субсидійної підтримки для модернізації виробничих потужностей птахофабрик і птахокомплексів,

активізацію діяльності торговельно-економічних і дипломатичних представництв з метою розширення географії збуту продукції, а також формування галузевих експортних стратегій у тісній взаємодії з представниками бізнесу.

Для підприємств-експортерів ключовими напрямами розвитку мають стати системне підвищення якості продукції та забезпечення її відповідності міжнародним вимогам, впровадження цифрових технологій для вдосконалення виробничих і логістичних процесів, а також диверсифікація зовнішніх ринків збуту з метою зниження залежності від окремих торговельних напрямів та мінімізації зовнішніх ризиків.

У результаті проведеного дослідження було обґрунтовано стратегічні пріоритети розвитку аграрного ринку України, орієнтовані на трансформацію країни з постачальника переважно сировинної продукції у потужний міжнародний продовольчий хаб.

У межах дослідження визначено п’ять взаємопов’язаних стратегічних напрямів розвитку:

1) інституційна інтеграція та повна адаптація до механізмів Спільної аграрної політики Європейського Союзу;

2) структурна перебудова аграрного сектору шляхом переходу від експорту сировини до розвитку глибокої переробки та біоенергетичних виробництв;

3) технологічна модернізація та цифрова трансформація аграрного виробництва;

4) диверсифікація логістичних маршрутів та інтеграція у транс’європейські транспортні мережі;

5) формування сучасної фінансової архітектури відновлення та розвитку галузі.

Також запропоновано комплекс механізмів удосконалення інституційного середовища аграрного сектору, що передбачає створення національного Платіжного агентства для адміністрування фінансових ресурсів ЄС, впровадження інтегрованої системи адміністрування та контролю,

гармонізацію технічного регулювання відповідно до європейських вимог і перехід від дотаційної до інвестиційної моделі державної підтримки.

Реалізація зазначених заходів сприятиме досягненню інституційної сумісності українського аграрного сектору з європейським економічним простором, посиленню конкурентних переваг вітчизняної аграрної продукції та розширенню можливостей її успішного просування на ринку Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12.

3. Митний кодекс України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17.

4. Мельник Т.М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. *Міжнародна економічна політика*. 2008. № 1–2(8–9). С. 241–271.

5. Осовська Г.В. Економічний словник / [Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський]. – К.: Кондор, 2006. – 356 с.

6. Чернюк Л.Г. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / Л.Г. Чернюк, Д.В. Клиновий. – К.: Ун-т «Україна», 2005. – 245 с.

7. Розсоха В.В. Управління економічними ризиками в енергозбутовій діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування та регулювання економікою» / Розсоха В.В. – Харків, 2004. – 22 с.

8. Селезньова К.В. Обґрунтування факторів впливу на розвиток експортного потенціалу машинобудівного підприємства / К.В. Селезньова. // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 45. – С. 102.

9. Мазаракі А.А. Управління експортним потенціалом України :

[монографія] / [А.А. Мазаракі та ін.] ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К. : Київ. нац.торг.-екон. ун-т, 2007. – 210 с.

10. Тимофеєнко С.А. Визначення зовнішньоекономічного потенціалу регіонів України (на прикладі Одеської області). *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право*). 2014. №1. С. 77–84.

11. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіонал істика : [навч. посібник] / Д.М. Стеченко. -К. : Вікар, 2002. – 374 с.

12. Солоха Д.В. Теоретико-методичні основи оцінки рівня інноваційного потенціалу промислового регіону. *Економіка розвитку*. 2010. № 4. С. 42–44.

13. Талавіра Є.В. Сучасні тенденції регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах глобалізації. *Ефективна економіка.* № 9. 2014.

14. Sinmen Kh. Metodychni pidkhody do otsinky eksportnoho potentsialu pidpryiemstv ahropromyslovoho vyrobnytstva. *Ukrainskyy zhurnal prykladnoi ekonomiky*, 2019. 4(3), 131–138. doi: 10.36887/2415-8453-2019-3-15

15. Kondratiuk O., & Stoianenko I. Eksportnyi potentsial ahrosektora Ukrainy. CIENTIA RUCTUOSA. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, 2022. 4(144), 26–51. doi: 10.31617/1.2022(144)03.

16. Бестужева С. В. Концептуальні підходи до визначення сутності експортного потенціалу. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 22–28. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/4. pdf

17. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/

18. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни. Центр економічної стратегії. URL: https:// ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/

19. Калюжна Н. Г. Експортний потенціал країни: підхід до трактування поняття. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія «Економічні науки».* 2015. Вип. 30. С. 317–324. DOI: https://doi.org/10.31498/2225-6725.30.2015.74246

20. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. *Міжнародна економічна політика.* 2008. Вип. 1–2. С. 241–271. URL: http:// nbuv.gov.ua/UJRN/Mep_2008_1-2_11

21. Радченко Е. Є. Визначення сутності поняття «експортний потенціал країни». *Вчені записки Університету «КРОК». Серія «Економіка».* 2013. Вип. 34. С. 205–212. URL: https://dspace.krok.edu. ua/handle/krok/4812

22. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). FAO Statistical Yearbook. 2023. Retrieved from http://www.fao.org

23. World Trade Organization (WTO). World Trade Statistical Review. Retrieved from. 2023. http://www.wto.org

24. Державна служба статистики України. Експорт продукції агропромислового комплексу України. Київ: ДССУ. 2023.

25. Забарна Л.В. Логістична інфраструктура як фактор конкурентоспроможності експорту аграрної продукції. *Економіка АПК,* №5, 2021. С. 78–83.

26. Котлярова І.Ю. Вплив валютної стабільності на експортні можливості України. *Фінанси України*, №12, 2022. С. 45–52.

27. Петренко О.М. Інноваційні підходи до розвитку аграрного експорту України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, №3, 2020. С. 90–101.

28. Урядовий портал: https://qualityexpert.com.ua/news/730575-ukrayina-onovlyuye-pidkhody-do-rozvytku-eksportu-v-umovakh-pislyavoyennoho-vidnovlennya

29. Юрчишин В. Стан економіки та перспективи її відновлення у 2023 р.: аналітична доповідь (травень 2023). Центр Разумкова. 2023. 15 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/05/18/2023-MATRA-I-KVARTAL-8.pdf (дата звернення: 05.05.2023).

30. Експортний напрям: державний портал «Дія Бізнес». 2023. URL: https://export.gov.ua/38-konsultatsii_dlia_eksporteriv (дата звернення: 05.05.2023).

31. Державна підтримка: Кредитна програма для експортерів: державний портал «Дія Бізнес». 2023. URL: https://export.gov.ua/financing_of_exporters (дата звернення: 05.05.2023).

32. Міленіна А. Як органічному українському бізнесу брати участь у тендерах за кордоном. Державний портал «Дія Бізнес». 2023. URL: https://export.gov.ua/iak_ukrainskomu_biznesu_brati_uchast_u_tenderakh_za_kordonom (дата звернення: 05.05.2023).

33. Провідні товарні групи російського експорту до країн ЄС з перспективою заміщення. Державний портал «Дія Бізнес». 2023. URL: https://export.gov.ua/737-providni_tovarni_grupi_rosiiskogo_eksportu_ v_kraini_eu_z_perspektivoiu_zamishchennia (дата звернення: 05.05.2023).

34. Heckscher E., & Ohlin, B. Heckscher-Ohlin Trade Theory. Cambridge, MA: MIT Press. 1991.

35. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press. 1990.

36. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. London: John Murray. 1817.

37. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London: W. Strahan and T. Cadell. 1776.

38. Nakonechna K. V. Eksportnyi potentsial ahrarnoi produktsii Ukrainy: perspektyvy rozvytku. *Efektyvna ekonomika*, 2019. 10. doi: 10.32702/2307-2105-2019.10.50 .

39. Dotsiuk S. Suchasni aspekty zovnishno- ekonomichnoi diialnosti ahrarnykh pidpryiemstv Ukrainy. *Ekonomika ta suspilstvo*, 39. doi:10.32782/2524-0072/2022-39-21

40. Turchyn L. Ya. Osoblyvosti kompleksu eksportnoho marketynhu ahrarnykh pidpryiemstv. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 2021. 3(27), 132–139. doi:10.25140/2411-5215-2021-3(27)-132-139.

41. Shabatura T. S. Rozvytok eksportnoho po- tentsialu ahrarnoho sektoru natsionalnoi ekonomiky v umovakh ekonomichnoi hlobalizatsii. *Economic Bulletin of the Black Sea Coast*, 2021. 1, 138–146. URL: https://www.ebbsl.com.ua/index.php/visnuk/article/do wnload/14/12.

42. Shebanina O., Kikot N. Formuvannia ta pidvyshchennia eksportnoho potentsialu ahrarnykh pidpryiemstv pid vplyvom zovnishnikh rynkiv. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 2020. 45, 41–47. doi:10.32841/2413- 2675/2020-45-7.

43. Kryukova I. O., Kalyna T. Y., Ranteleiev V. P., Minakova, S. M. Eksportnyi potentsial ahrarnoho sektoru ukrainy v umovakh konkurentnoho seredovyshcha. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky*, 2018.

3(26), 196–207.

44. OEC. Poultry Meat in Ukraine. Retrieved from https://oec.world/en/profile/bilateral-product/poultry-meat/reporter/ukr

45. Reuters. Brazil slaughtering records make it global meat king. Retrieved from https://www.reuters.com/markets/commodities/brazil-slaughtering-records-make-it-global-meat-king-ibge-data-shows-2024-03-14/

46. The Poultry Site. Global chicken production forecast 1 percent higher - USDA. Retrieved from https://www.thepoultrysite.com/news/2023/04/global-chicken-production-forecast-1-percent-higher-usda